

Självständigt arbete krigsvetenskap (15 hp)

Författare: Major Lars Jonsson	Program/Kurs
Förband: I 19	SA VT 12
Handledare: Jan Wangenfors	
Examinator: Fil dr Håkan Gunneriusson	
Antal ord: 13991	
Barnen och jag har lånat ut dig till arbetsgivaren En kvalitativ studie om hur officerens psykosociala arbetsmiljö påverkas av de anhöriga vid internationell insats och hur det framtida anhörigstödet kan utformas. Sammanfattning: Många anhöriga till officerare som tjänstgjort i internationell insats har upplevt negativa fysiska och psykiska besvär under och efter insatsen. Men hur påverkar detta officeren när denne ska återgå till det ordinarie arbetet eller åka på nästa insats, sett från en psykosocial arbetsmiljöaspekt? Och förändras detta med anledning av de nya lagstadgade kraven om tjänstgöringsskyldighet och uppföljningsansvar? Detta handlar en del av studien om. Den andra delen av studien beskriver hur ett framtida anhörigstöd kan utformas, kopplat till de nya kraven. Studien syftar till att ge en ökad förståelse till att officer och anhöriga tillsammans utgör en gemensam social ordning och att ge underlag till fortsatt forskning. Vidare syftar studien till att bidra med konkreta förslag till anhörigstöd till myndigheter och organisationer som idag arbetar med det. Studiens empiri erhålls genom djupintervjuer med sex långvariga partner till officerare som kompletteras med textempiri. Studien påvisar att det finns tendens till ett meningssamband mellan anhörigas upplevda välbefinnande och officerens psykosociala arbetsmiljö. Studien föreslår vidare att det framtida anhörigstödet utformas utifrån principerna <i>erfarenhetsbaserat</i>, <i>flexibelt</i> och <i>tillgängligt</i>, där en begränsad del föreslås bli obligatoriskt. Nyckelord: Orsakssamband, anhörigstöd, psykosocial arbetsmiljö, tjänstgöringsskyldighet, uppföljningsansvar.	

The children and I have lend you to the employer

An qualitative essay how the psychosocial environment affect the relatives to an officer according to international duty and how the future relative support can be designed.

Abstract: A lot of relatives to officers who has served in international operations have been affected by negative physical and psychological impacts. But in what way has this affected the officer when it's time to readjust to the normal work or when preparing the next mission from a psychosocial working environment point-of-view? And does this change in accordance with new Swedish laws of official duty and rehabilitation responsibility? That's the first issue in the essay. The other issue covers how the future Swedish relative support can be designed.

The essay has shown a tendency to causality between the relatives' perception of well-being and the officer's psychosocial working environment. Further, the essay proposes that future relative support shall be based on the principles *previous experienced*, *flexibility* and *availability* with a limited mandatory part.

Key words: Causality, relative support, psychosocial working environment, official duty, rehabilitation responsibility.

Innehåll

1	Inledning	5
1.1	Bakgrund	5
1.2	Problemformulering.....	5
1.3	Egen förförståelse	6
1.4	Syfte och vetenskaplig frågeställning.....	6
1.4.1	Syfte	6
1.4.2	Övergripande frågeställningar.....	6
1.4.3	Delfrågeställningar	7
1.5	Avgränsning.....	7
1.6	Centrala begrepp och definitioner	7
1.7	Disposition.....	8
2	Teoretisk referensram.....	9
2.1	Lagstiftning och regelverk.....	9
2.1.1	Tjänstgöringsskyldigheten	9
2.1.2	Psykosociala arbetsmiljön	9
2.1.3	Uppföljningsansvaret	10
2.1.4	Anhörigstödet	10
2.2	Försvarsmaktens styrdokument	10
2.2.1	Tjänstgöringsskyldigheten	11
2.2.2	Psykosociala arbetsmiljön	11
2.2.3	Uppföljningsansvaret	11
2.2.4	Anhörigstödet	11
2.3	Tidigare forskning	11
2.4	Analysmodell.....	12
2.4.1	Stress	12
2.4.2	Stress- och sårbarhetsmodellen	12
2.5	Orsaks- och verkanssamband	14
2.6	Operationalisering	14
3	Metod.....	16
3.1	Forskningsansats och forskningsdesign.....	16
3.2	Källkritiska överväganden, datainsamling och urval	17
3.2.1	Skriftliga källor	17
3.2.2	Muntliga källor	17
3.3	Validitet och reliabilitet	19
3.4	Etik.....	20
4	Empiri.....	21
4.1	Intervjuer	21
4.1.1	Anhörig A, officer OA	21
4.1.2	Anhörig B, officer OB.....	22
4.1.3	Anhörig C, officer OC.....	24
4.1.4	Anhörig D, officer OD	25
4.1.5	Anhörig E, officer OE	27
4.1.6	Anhörig F, officer OF.....	28
4.1.7	Stresspåverkan.....	30

4.2	Textanalys.....	31
5	Analys och diskussion	33
5.1	Bärande fenomen	33
5.2	Meningssamband	34
5.3	Det framtida anhörigstödet – obligatoriskt, eller?	36
5.4	Resultat	37
5.5	Egen kritik och fortsatt forskning	37
6	Källförteckning.....	39
7	Bilaga 1 – Intervjuguide	41

Bilder

Bild 1	Schematisk bild över stress- och sårbarhetsmodellen.....	13
Bild 2	Studiens dekonstruerade analysmodell.....	13

Tabeller

Tabell 1	Operationalisering	15
Tabell 2	Metodologisk översikt.....	17
Tabell 3	Kodade informanter och officerare.....	18
Tabell 4	Upplevda stressorer OA-OF.....	30
Tabell 5	Tillgängligt anhörigstöd 2012.....	32

1 Inledning

I detta kapitel beskrivs bakgrunden till studien, problemformuleringen och den egna förförståelsen till valt ämne. Vidare följer en syftesdel med innehållande frågeställningar. Slutligen redovisas vilka avgränsningar som gjorts, vilka centrala begrepp som används samt hur uppsatsen är disponerad.

1.1 Bakgrund

Försvarsmakten är rätt dålig på att ta hand om dig. Och faktiskt ännu sämre på att ta hand om oss anhöriga. Barnen och jag har ju lånat ut dig till arbetsgivaren nästan ett år av våra liv. (Partner, Intervju, 2010)

Försvarsmakten är för närvarande inne i ett stort förändrings- och förnyelsearbete. Invasionsförsvaret är avskaffat och det insatta insatsförsvaret är under uppbyggnad och organisering, där kraven på våra insatsförband höjs efterhand. Våra förband ska i allt större omfattning kunna lösa internationella militära insatser, där fler än 100 000 svenskar redan tjänstgjort sedan 1956 (Myndigheten för samhällskydd och beredskap, 2012). En av de centrala frågorna i förändringsarbetet har varit hur försvaret ska personalförsörjas för de nya krav som ställs på förband och anställda. I *Veteransoldatutredningen* (Widman, 2008) föreslogs också att veteranbegreppet skulle utvidgas till att även omfatta anhöriga.

I den nya lagstiftningen från 2011 finns krav på tjänstgöringsskyldighet för alla anställda i Försvarsmakten att delta i internationella militära insatser¹, men även hur uppföljnings- och anhörigstödsansvaret skall utformas (SFS 2010:499, 2010a, s. 1 ff).

Under den relativt korta tid som förlupit sedan veteransoldatutredningen slutbetänkande överlämnades till regeringen har det skett en hel del inom anhörigområdet, i form av anhörigstöd som tillhandahålls primärt före och under insats. Detta anhörigstöd fortsätter fortlöpande att utvecklas efterhand och därför ger studien endast en ögonblicksbild, tagen våren 2012. Mycket av dagens stöd bygger på att de anhöriga själva avropar stödet via de samarbetsorganisationer² som Försvarsmakten har avtal med, förutom det rent informativa anhörigstödet som tillhandahålls via informationsbrev, anhörigträffar och på myndighetens webbsida.

1.2 Problemformulering

Man ska ha klart för sig att när han åker så ställer det oerhörda krav på familjen, inte minst på partners arbete, barnomsorgen och familjens fortlevnad. Den analysen har inte Försvarsmakten ännu gjort. Det är ett nödvändigt ont alltså. Alternativet är skilsmässa – vilket blivit mer påtagligt numera i och med tvånget att åka. (Partner, Intervju, 2012)

¹ Verksamhet i ett insatsområde utomlands i syfte att avvärja risk för en väpnad konflikt, hejda en pågående väpnad konflikt, övervaka överenskommelser om fred och vapenstillestånd eller skapa förutsättningar för varaktig fred och säkerhet genom humanitärt arbete i samband med en väpnad konflikt.

² Svenska Soldathemsförbundet (SSHF), Invidzonen, Veteranförbundet Fredsbaskrarna och Sveriges Militära Kamratföreningars Riksförbund (SMKR).

I och med Försvarsmaktens transformering – med de nya kraven på förband och enskilda i form av internationell tjänstgöringsskyldighet tillsammans med arbetsgivarens arbetsmiljöansvar och utökade uppföljningsansvar – blir de anhörigas roll central och kanske än viktigare än tidigare.

Sammantaget innebär detta att officeren i framtiden på ett tydligare måste sätt kunna balansera mellan två domäner: yrkesdomänen och familjedomänen, som är intimt sammankopplade. Officeren måste ges rätt förutsättningar från arbetsgivaren och samtidigt erhålla ett adekvat stöd från familjen. De anhöriga måste också ges rätt förutsättningar att kunna stödja officeren. Frågan blir alltså hur dessa förutsättningar skapas utifrån hur officeren påverkas av anhörigas välbefinnande vid internationell insats? Med det avses således inte hälsoaspekterna i sig, utan snarare vad som påverkar hälsoaspekterna.

1.3 Egen förförståelse

Med förförståelse menas: ”I ljuset av vad som redan är känt eller kunde förväntas” (Bjereld, Demker, & Hinnfors, 2009, s. 15), d.v.s. förkunskap eller fördomar. Den egna förkunskapen ligger i författarens erfarenheter från anhörigstödsområdet före, under och efter insats i Afghanistan år 2010.

Fördomarna ligger i den egna perceptionen att om det fungerar bra i familjen är förutsättningarna goda att officeren är produktivare på sitt arbete, och vice versa. Sammantaget innebär detta att förförståelsen påverkat urvalet av källor samt synen på validitet och reliabilitet i studien.

1.4 Syfte och vetenskaplig frågeställning

1.4.1 Syfte

Försvarsmaktens vision är att: ”Veteransoldatarbetet ska vila på vetenskaplig grund” (Stach, 2012). Studien syftar därför till att bidra till den allmänna förståelsen för situationen kring veteransoldaters anhöriga.

Inom krigsvetenskapen, där ämnesvalet ligger nära samhällsvetenskapen med dess psykologiska och sociologiska aspekter, bör den första forskningsaspekten - meningssambandet – betraktas som en förstudie syftande till att beskriva tendenser hos livs- och insatserfarna officersfamiljer.

Den andra forskningsaspekten – utformningen av det framtida anhörigstödet – syftar mer utifrån ett utredningsperspektiv till att bidra med konkreta förslag till det arbete som Försvarsmakten, myndigheter, skolor och organisationer bedriver inom anhörigstödsområdet.

1.4.2 Övergripande frågeställningar

De övergripande forskningsfrågorna i studien är:

- Råder det meningssamband mellan det upplevda välbefinnandet hos anhöriga och officerens psykosociala arbetsmiljö vid internationell militär insats?
- Hur kan ett framtida anhörigstöd utformas som är kopplat till upplevda behov hos de som idag erbjuds stöd, i kombination med de nya kraven från Försvarsmakten?

1.4.3 Delfrågeställningar

För att svara på de övergripande forskningsfrågorna kommer följande delfrågor besvaras:

- Vilket är Försvarets lagstadgade krav och ansvar avseende tjänstgöringsskyldighet, psykosocial arbetsmiljö, uppföljningsansvar och anhörigstöd?
- Vad är anhörigas beskrivning av vilka faktorer som påverkar officerens stress?
- Hur uppfattar anhöriga det stöd som idag tillhandahålls?

1.5 Avgränsning

I Försvaretsmakten ingår flera personalkategorier. 2003 infördes utlandsobligatorium för nyanställda officerare. Studien avgränsas till att omfatta yrkesofficerare, med officersexamen före 2003.

Studien omfattar inte akut anhörigstöd i form av medicinskt omhändertagande eller repatriering vid skada, sjukdom eller dödsfall. Här har Försvaretsmakten redan beprövade rutiner för ändamålet.

Studien tar inte hänsyn till eventuellt dragna slutsatser kopplade till om det finns stöd i befintligt lagrum, t.ex. om framtida anhörigstöd skall utgöra en del av ett obligatorium.

Studien omfattar endast det generella anhörigstöd som Försvaretsmakten centralt eller lokalt levererar hos organisationsenheter som har eller haft eget rotationsansvar för insatser. Hänsyn tas alltså inte till lokalt anhörigstöd som utvecklats vid organisationsenheter där unika särkompetenser bemannas med enskilda rotationstider, t.ex. inom ramen för ett funktionsansvar.

1.6 Centrala begrepp och definitioner

Officer:	Yrkesofficer (taktisk- eller specialistofficer).
Anhörig:	Person som har en mycket nära relation till officeren. I denna studie avses i första hand primäranhöriga i form av partner med eller utan barn.
Partner:	Officerens partner. Gift, förlovad eller sammanboende.
Internationell tjänst/insats:	Militär tjänstgöring i annat land, undantaget skol- eller attachétjänst.
Meningssamband:	Den meningskontext som omger sociala situationer, att det är en individs verklighetsuppfattning som har betydelse för hur konkreta situationer förstås och att individen agerar därefter. (Johannessen & Tuft, 2003, s. 75 & 123 f)
Anhörigstöd:	Det materiella eller psykosociala stöd som erbjuds de anhöriga före, under och efter internationell tjänst.
Psykosocial arbetsmiljö:	Arbetsmiljö som betraktas från psykologisk som sociologisk synvinkel. Omfattar fysiska, organisatoriska och sociala miljöfaktorer som påverkar en arbetstagares välmående. (Arbetarskyddsstyrelsen, 1980, s. 3)
Psykisk ohälsa:	Motsats till (psykiskt) välbefinnande. Är inte per automatik lika med diagnosticerad psykisk sjukdom ³ . I studien avses i första hand tillfäl-

³ T.ex. depression, personlighetsstörning, psykos, självskaðebeteende.

liga normala reaktioner såsom nedstämdhet, oro, ångest eller sömnsvårigheter.

Stress/stressor/stressfaktor: Fysiska eller mentala påfrestningar som en individ utsätts för.

Organisationsenhet: Regemente eller flottilj, tillika garnison.

1.7 Disposition

Efter inledningskapitlet ges den teoretiska referensramen genom att sätta relevanta styrdokument och tidigare studier i en kontext tillsammans med vald analysmodell. Detta för att möjliggöra operationaliseringen – kapitel 2. Därefter beskrivs metodologin som tillämpats för att svara på de teoretiska och empiriska frågeställningarna - kapitel 3. Därefter redovisas forskningsresultatet - kapitel 4. Slutligen jämförs de empiriska resultaten med varandra tillsammans med den teoretiska referensramen genom en avslutande diskussion och resultatet återkopplas mot de vetenskapliga frågeställningarna – kapitel 5.

2 Teoretisk referensram

I kapitlet beskrivs det teoretiska referendumet för studien. Inledningsvis svaras på forskningsdel-fråga a) genom att studera lagstiftning och relevanta styrdokument. Sedan beskrivs resultat från tidigare forskning, som har bäring mot studien. Därefter presenteras stress- och sårbarhetsmodellen som utgör studiens analysmodell. Slutligen operationaliseras studiens bärande fenomen som senare ska provas i empirikapitlet.

2.1 Lagstiftning och regelverk

Den lagstiftning som utgör utgångspunkt för studien grundar sig på veteransoldatutredningen från 2008 (SFS 2010:499, 2010a) (SFS 2010:651, 2010c) samt *Arbetsmiljölagen* (SFS 1977:1160, 1977).

2.1.1 Tjänstgöringsskyldigheten

2003 infördes obligatoriet för alla nya officerare med officersexamen. För officerare som vid den tidpunkten var anställda i Försvarsmakten fortsatte dock den internationella tjänstgöringen att bygga på frivillighet. Sedan 2011-01-01 omfattar dock plikten alla anställda inom Försvarsmakten.

På vilket sätt tjänstgöringsskyldigheten ska tillämpas beskrivs i regeringens proposition (Regeringen, 2010b, s. 145 f). För en officer innebär det en författningsgrundad skyldighet att tjänstgöra utomlands när arbetsgivaren så önskar. Detta med en genomsnittlig insatsfrekvens om tre till fyra insatser under en tidsperiod om 10-15 år, men i vissa insatsförband så mycket som en sexmånadersinsats per två år eller två insatser under en treårsperiod (Widman, 2008, s. 154 ff). Rekommendationen är att man efter insats bör vara hemma minst ett år innan nästa insats genomförs.

2.1.2 Psykosociala arbetsmiljön

I arbetsmiljölagen framgår att ändamålet med lagen är att förebygga ohälsa och olycksfall i arbetet samt att i övrigt uppnå en god arbetsmiljö (SFS 1977:1160, 1977, s. 1. 1 kap. 1 §). Arbetsmiljön delas in i fysisk och psykosocial arbetsmiljö. Den fysiska arbetsmiljön omfattar belysning, buller, ventilation, ergonomi m.m. Den psykosociala arbetsmiljön omfattar det mera subjektiva området av arbetsmiljön såsom arbetsklimat, organisation, ledarskap, trygghet m.m.

Lagstiftningen reglerar tydligt hur arbetsgivaren ska vidta alla åtgärder som behövs för att förebygga ohälsa eller olyckstal (SFS 1977:1160, 1977, s. 7 f. 3 kap. 3 §). Vidare att innehållet i arbetet ska utformas så att arbetstagaren inte utsätts för psykiska belastningar som kan medföra ohälsa (SFS 1977:1160, 1977, s. 4 f. 2 kap. 1 §) samt att arbetsgivaren fortlöpande ska undersöka riskerna i verksamheten och vidta de åtgärder som föranleds av dessa (SFS 1977:1160, 1977, s. 8. 3 kap. 2 a §).

Arbetsmiljöverket⁴ har i en författningssamling angett att orsaken till att fysiska, psykiska och sociala problem som uppstår på arbetsplatsen ofta har sin grund i en kombination av orsaker, t.ex. av medfödda anlag, av arbetsmiljön eller av övriga levnadsbetingelser. Vidare att av särskilt

⁴ Före 2001 Arbetarskyddsstyrelsen.

intresse är när symptom kan konstateras hos ett flertal människor i en gemensam arbetsmiljö eller med likartade arbetsförhållanden. I sådana fall bör man kartlägga och förändra den gemensamma arbetssituationen. (Arbetskyddsstyrelsen, 1980, s. 4)

2.1.3 Uppföljningsansvaret

Försvarmaktens uppföljningsansvar för anställda som genomfört insats var till den nya lagstiftningen började tillämpas fem år. Veteransoldatutredningen konstaterade att detta borde utvecklas ytterligare (Widman, 2008, s. 239 f). Detta främst mot bakgrund att den verksamhet som bedrivs i en insats inte liknar något annat arbete avseende risker och komplexitet. Därför föreslog utredaren att hela ansvaret borde ligga hos Försvarmakten och inte samhället i övrigt, vilket idag är fallet.

Det innebär att tidsgränsen tagits bort och att ansvaret innebär att man ska utreda om personal som tjänstgjort i en insats fått fysiska eller psykiska besvär till följd av tjänstgöringen i insatsområdet (upp till fem år efter insatsens avslutande). Försvarmakten ska därefter - vid fortsatt behov - bistå den enskilde med information och vägledning (SFS 2010:499, 2010a, s. 2). Mer exakt hur rehabiliteringsåtgärderna är utformade regleras i Socialförsäkringsbalken (SFS 2010:110, 2010b, ss. 29-31 kap.).

2.1.4 Anhörigstödet

Även för de anhöriga har lagstiftningen breddats. De överväganden lagstiftarna ställts inför har inte gjort detta helt enkelt ur ett ansvars-, ekonomiskt- och rehabiliteringsperspektiv. Dels kan Försvarmakten aldrig åberopa ett formellt arbetsgivaransvar gentemot de anhöriga. Skattelagstiftningen begränsar också eventuella ekonomiska verktyg för att underlätta situationen för dem. Försvarmakten ska inte heller ge sig in i en gränsytediskussion gentemot primärvård och landsting, som har ett tydligt utpekat ansvar i rådande lagstiftning⁵. Samtidigt har lagstiftarna insett betydelsen att de anhöriga utgör en viktig indikator för officerens psykiska hälsa och produktivitet.

Detta återspeglas i särskilda utgivna riktlinjer från uppdragsgivarna bl.a. genom att Försvarmakten:

- ska tillhandahålla information till anhöriga
- ha en sammanhållen planering för sitt anhörigarbete
- kunna ge skäligt bidrag till kostnader för psykosocialt stöd till anhöriga som är i behov av det (SFS 2010:499, 2010a, s. 3 f).

2.2 Försvarmaktens styrdokument

I samband med nya lagstiftningen har Försvarmakten utgivit flera styrdokument, där huvuddelen är av inriktande karaktär. *Försvarmaktens handlingsplan för stöd till veteraner* reglerar en del kring arbetsmiljöansvar, rehabilitering och anhörigstöd i allmänhet. Även det stöd som de samarbetsorganisationer som Försvarmakten har avtal med beskrivs. (Försvarmakten, 2011b, ss. 11-16)

⁵ Kommunen är generellt ansvarig för social rehabilitering i samhället, landstinget för medicinsk rehabilitering.

2.2.1 Tjänstgöringsskyldigheten

Styrdokument som explicit reglerar tjänstgöringsskyldigheten har inte utgivits av Försvarmakten, åtminstone inte vad författaren känner till. De flesta anställda som inte accepterade tjänstgöringsskyldigheten vid det enskilda ställningstagandet hösten 2010 blev uppsagda och tjänstgör inte längre i Försvarmakten.

2.2.2 Psykosociala arbetsmiljön

Försvarmakten har inte heller utgivit några explicita handlingar kring stress, sårbarhet, psykisk ohälsa eller om anhörigas påverkan, åtminstone inte vad författaren känner till.

I stället bygger anvisningarna i hög grad på ramverk i form av lagstiftning och Arbetsmiljöverkets olika föreskrifter. *Arbetsmiljöansvaret* kan aldrig i Försvarmakten delegeras utan ligger hos Överbefälhavaren, däremot kan *arbetsmiljöuppgifter* delegeras nedåt i organisationen (Försvarmakten, 2010a, s. 46).

2.2.3 Uppföljningsansvaret

Inom detta område har Försvarmakten nått så långt att man analyserat vad konsekvenserna innebär av det nya livslånga uppföljningsansvaret (Försvarmakten, 2011a). I rubricerat dokument betonas vikten av personlig kontakt med den som skall rehabiliteras och därför är uppföljningsansvaret delegerat till organisationsenheterna, även om den samordnande rollen finns kvar vid FM HRC (Försvarmakten, 2011a, s. 8).

2.2.4 Anhörigstödet

Innan lagstiftningen börjat gälla fick Försvarmakten regeringens uppdrag att redovisa en handlingsplan för arbetet med anhörig- och familjefrågor (Regeringen, 2010 a). Anhöriginstruktionen blev därmed det första fastställda styrdokument inom hela veteranområdet (Försvarmakten, 2010b). Instruktionen beskriver dels vilka uppgifter de centrala och lokala anhörigsamordnarna innehar (Försvarmakten, 2010b, s. 3 f), men framförallt det anhörigstöd som Försvarmakten kan erbjuda före, under och efter insats (Försvarmakten, 2010b, ss. 5-13). I beskrivningen framgår även ansvarsfördelningen inom Försvarmakten, kommuner/landstings ansvar samt övriga samarbetsorganisationers ansvar.

2.3 Tidigare forskning

På grund av att forskningsområdet är relativt nytt, har inte särskilt mycket svensk forskning bedrivits och har i huvudsak fokuserats på:

- Vilka behov av stödåtgärder har de anhöriga under insats?
- Hur bör dessa verktyg utformats?

Två större rapporter har utgivits efter veteransoldatutredningen, som annars får anses som den dimensionerande forskningsrapporten för ämnesområdet. Den första, utgiven av Försvarmaktens största arbetstagarorganisation (Officersförbundet & Synovate, 2008), är en enkätstudie med drygt 900 intervjuer. Enkätstudien beskriver hur anhöriga upplevt sin situation vid insats samt vilka psykosociala och praktiska stödåtgärder de har störst behov av.

Den andra, utgiven av Försvarshögskolan (Weibull, Louise, 2009), är en urvalsundersökning med snarlikt syfte som Officersförbundets studie. Resultatet av studien erhöles genom intervjuer vid tre tillfällen (före-, under-, efter insats) av tre par och en kvinna. Även en jämförelse med det kanadensiska anhörigstödsprogrammet genomförs i studien.

På Försvarshögskolan har anhörigområdet varit föremål för fem studentuppsatser:

- Wall (2002), C-nivå: ”Internationell tjänst i förband: officerens ställningstagande”.
- Tagesson (2004), C-nivå: ”Internationell tjänst och familj?”.
- Bengtsson (2009), C-nivå: ”Tjänstvillighet för Internationell militär insats”.
- Pettersson (2010), C-nivå: ”Anhörigstöd i samband med internationella insatser”.
- Svedjenäs (2011), C-nivå: ”Jag måste fråga mamma”.

Samtliga dessa studentuppsatser fokuserar också i huvudsak på det praktiska stödet för de anhöriga i samband med insats, även om den sista även beskriver en social interaktion.

I en rapport från Försvarsdepartementet (Hjortendal-Hellman, 2011) jämförs hur veteran- och anhörigstödsarbetet utvecklats i de nordiska och baltiska länderna.

Även de svenska frivilligorganisationer som arbetar med veteran- och anhörigfrågor har ederat en del litteratur, främst i formen ”goda råd”⁶.

Högskolan Kristianstad har relativt nyligt startat upp ett forskningsprojekt kring temat: ”Veteransoldater återvänder” där veteransoldater och deras familjers erfarenheter av soldatens utlandstjänstgöring i krigsdrabbade områden samt utveckling av socialt stöd på hemmaplan ska studeras. (Högskolan Kristianstad, 2012)

2.4 Analytmodell

2.4.1 Stress

Stress, stressorer eller stressfaktorer är fysiska, sociala och psykiska påfrestningar som en individ utsätts för. Fysiska stressorer är t.ex. kyla eller smärta. Sociala stressorer utgörs av olika stressfulla livshändelser eller pågående problem (Widman, 2008, s. 411). Psykiska stressorer är sådana som individen upplever själv, t.ex. tankarna på att misslyckas inför en uppgift eller att uppfatta något som ett hot.

2.4.2 Stress- och sårbarhetsmodellen

Stress som mekanism är mer händelserelaterat, emedan sårbarhet är mer trygghetsrelaterat. När en officer genomför skarp insats, som kanske är det mest påfrestande individen kan utsättas för, finns därför bägge mekanismerna med helt naturligt. Tryggheten - i form av den egna personligheten, tidigare upplevelser samt nära och kära. Händelserna - genom de fysiska, sociala eller psykiska stressorerna som officeren utsätts för eller framkallar själv, reellt eller inte.

Som utgångspunkt för detta resonemang används i studien en dekonstruerad analytmodell som tillämpas mot empirin, *stress- och sårbarhetsmodellen* (Zubin & Spring, 1977, ss. 103-126).

⁶ T.ex. SSHF folder ”Kornet”.

Stress- och sårbarhetsmodellen är en vanlig psykosocial teori som togs fram för att förklara olika miljöfaktors betydelse för uppkomst av schizofreni. Modellen har senare vidareutvecklats och används flitigt i många sammanhang för att utgöra adekvat teoribildning kring olika former av psykisk ohälsa.

Modellen utgår från att varje individ har olika genetiska eller förvärvade förutsättningar av att klara av stress, s.k. sårbarhet. Kombinationen av den medfödda eller förvärvade sårbarheten styr således stresståligheten hos individen. Två individer klarar alltså samma påfrestning olika bra, som t.ex. stress förorsakat av traumatiska händelser i insats eller stress att inte kunna ha omvårdnad av anhöriga vid lång frånvaro från familjen.

Bild 1 Schematisk bild över stress- och sårbarhetsmodellen

Detta innebär att ju högre sårbarhet en individ har - desto mindre stresspåslag krävs för att ge en påverkan på individen. En förvärvad utsatthet av stress ger också en större risk för högre grad av sårbarhet, som i sin tur kräver mindre stresspåslag nästa gång för att ge påverkan. Riskfaktorer, i form av stressorer, kan reduceras av skyddsfaktorer såsom personlig tillfredsställelse, god familjesituation och socialt nätverk eller som miljöfaktorer i form av kost, motion eller sömn.

I studien tillämpas analysmodellen genom att lägga de anhörigas perception av officerens sårbarhet tillsammans med den upplevda påverkansgraden relaterat de till de anhörigas välmående vid insats, enligt bildens princip.

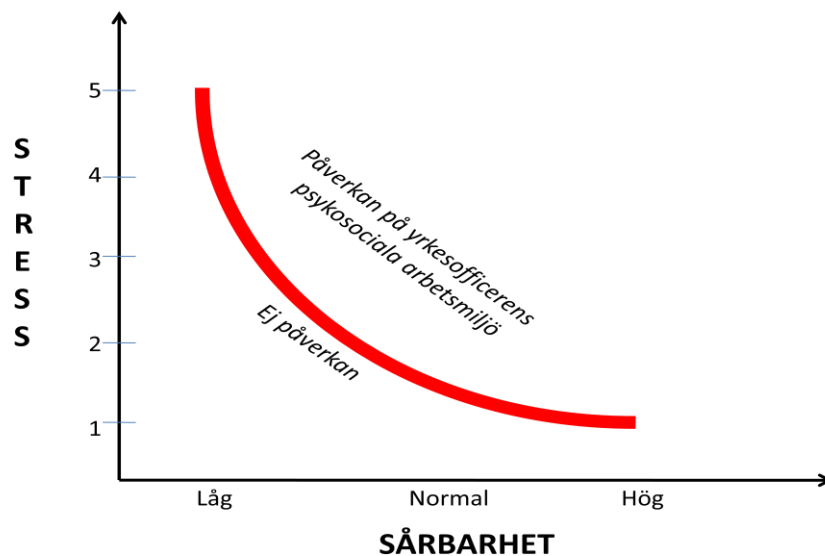

Bild 2 Studiens dekonstruerade analysmodell

2.5 Orsaks- och verkanssamband

Att i kvalitativa forskningssammanhang utreda orsaks- och verkanssamband är omdiskuterat. Sociologen Abbot betonar dock vikten av att studera sociala fenomen och processer i strukturlösa sammanhang och menar att det är där man hittar kärnpunkten av de kausala sambanden, som också kallas för orsaks- och verkanssamband (Abbot, 1998, s. 175 f). En del av orsaks- och verkanssambandet är meningssambandet⁷, som definieras i 1.6.

I studien är därför inte verkligheten objektiv utan tolkas genom de anhörigas perception av officeren: beroende hur officeren tolkar in statusen hos de anhöriga (orsak), kan dennes psykosociala arbetsmiljö påverkas (verkan).

2.6 Operationalisering

Syftet med operationaliseringen är att systematisera ett mätverktyg för empirin. I tabellen framgår hur de fyra bärande fenomenen i studien operationaliserats ned till mätverktyg i form av sociala faktorer, objekt och tidsperspektiv. Dessa används i de två övergripande forskningsfrågorna, i empirin samt i den avslutande diskussionen.

<i>Fenomen</i>	<i>Nedbrytning</i>	<i>Operationalisering</i>
Tjänstgöringsskyldigheten	Arbetsgivarens förväntning	Formellt krav Indirekt påverkan
	Inställning/attityd	Egen Anhörigas
Psykosociala arbetsmiljön	Sårbarhet	Integritet Stabilitet Förändringsbenägenhet Intressefokus Tidigare händelser
	Stressorer	Psykisk ohälsa Fysisk ohälsa Relationsproblem Omsorgsbrist Tidsbrist Geografiskt avstånd Socialt nätverk 3:e persons påverkan Motivation
	Ansvar/roller	Försvarmakten Officeren Anhöriga
Uppföljningsansvaret	Efter insats	Upp till 6 månader 6 månader till 5 år Livslångt
	Ansvar/roller	Försvarmakten Officeren Anhöriga

⁷ Kallas även för intentionssamband eller ”för-att-motiv”.

Anhörigstödet	Frivilligt	Förr Idag Framtid
	Obligatoriskt	Framtid
	Ansvar/roller	Försvarsmakten Officeren Anhöriga

Tabell 1 Operationalisering

3 Metod

Detta kapitel avhandlar metodologin i studien. Inledningsvis redovisas hur forskningen designats i studien, därefter hur den empiriska undersökningen är genomförd. Slutligen förs några resonemang kring studiens validitet, reliabilitet och etik.

3.1 Forskningsansats och forskningsdesign

Eftersom studien i första hand valt att tolka aspekter (perceptionen av ett meningssamband mellan officeren och anhöriga) för att svara på frågan *varför*, har en kvalitativ ansats valts för ändamålet. Detta dels genom strukturerade intervjuer, dels genom textanalys.

Den inledande textanalysen i teorikapitlet omfattar analys av meningsinnehåll från de fyra bärande fenomenen i studien. Genom att studera hur *uppdragsgivaren och arbetsgivaren*⁸ ser på dessa skapas ett ramverk att utgå ifrån för att senare kunna användas som raster i studien att koppla empirin emot.

Empirin utgörs i huvudsak av sex djupintervjuer med partners till officerare som genomfört skarp insats.

Den mindre delen av empirin utgörs av kvalitativ textanalys som enbart syftar till att komplettera intervjuerna. Detta för att erhålla ett mer holistiskt empiriskt perspektiv.

Den andra aspekten i studien (framtida utformning av anhörigstöd) har mer karaktäristik av utredning än att utgöra ett vetenskapligt problem i sig själv. Här hade kanske en kvantitativ metod varit att föredra, eftersom den är precisare och svarar bättre upp på frågan *vad*. Men, eftersom denna aspekt indirekt styrs av den första aspekten och att begränsad tid stått till förfogande, används även här intervjuerna och textanalysen som verktyg.

Studien handlar i första hand om att förstå samspelet mellan officer och anhöriga och blir därför hermeneutisk till sin karaktär. Den pendlar mellan att vara induktiv – genom djupintervjuerna - och abduktiv⁹ - genom kopplingen till ramverket. Den har vidare en explorativ ansats, där det primära är att få tillgång till så mycket information som möjligt och där informationen går från de anhörigas perception till forskaren (Near Accident, 2012). Det senare eftersom meningssambandet mellan anhöriga och officerare inte tidigare har undersökts, åtminstone inte vad författaren har kännedom om.

I tabellen beskrivs hur forskningen i studien sekventiellt designats utgående från forskningsfrågorna till en kontext i det avslutande kapitlet.

⁸ Regering, riksdag samt Försvarmakten.

⁹ Rör sig mellan teori och empiri där förståelsen växer fram efterhand (Wikipedia, 2012).

Forskningsfrågor		Kap 2 Teoretisk referensram		Kap 4 Empiri		Kap 5 Diskussion
<i>Menings-sambandet</i>	→	<u>Ramverk/raster skapas</u> utifrån de bärande fenomenen <u>Operationalisering</u> av sociala faktorer, objekt och tidsperspektiv	→	<u>Intervjuer</u> – anhörigas perspektiv <u>Textanalys</u> – FM perspektiv	→	<u>Teorikoppling</u> mot analysmodell <u>Värdering</u> <u>Svar erhålls</u> – meningssamband föreligger/föreligger ej
<i>Framtida utformning av anhörigstöd</i>	→	<u>Ramverk/raster skapas</u> utifrån de bärande fenomenen	→	<u>Intervjuer</u> – anhörigas perspektiv <u>Textanalys</u> – FM perspektiv	→	<u>Svar erhålls</u> - förslag ges
a) <i>Ug & Ag krav</i>	→	<u>Svar erhålls</u>	→	(Svar kompletteras)	→	<u>Harmoniseras</u> i de övergripande forskningsfrågorna
b) <i>Stressfaktorer</i>	→	→	→	<u>Svar erhålls</u>	→	<u>Harmoniseras</u> i de övergripande forskningsfrågorna
c) <i>Dagens anhörigstöd</i>	→	→	→	<u>Svar erhålls</u>	→	<u>Harmoniseras</u> i de övergripande forskningsfrågorna

Tabell 2 Metodologisk översikt

3.2 Källkritiska överväganden, datainsamling och urval

3.2.1 Skriftliga källor

Som nämnts tidigare är rubricerat forskningsområde relativt utforskat. På grund av det begränsade källmaterialet bestående av lagstiftning, regelverk, rapporter och studentuppsatser finns det därför anledning att göra en del källkritiska överväganden. Den källkritik som därmed kan relateras till de skriftliga källorna är att flertalet av dem inte är primära, med undantag av veteransoldattutredningen som är att betrakta som en utrerad primärkälla. De övriga källorna används istället i hög grad till att referera till veteransoldattutredningen och till varandra. Därför föreligger en viss risk för trading utifrån den källkritiska principen *oberoende* (Thurén, 2005, s. 13).

Sammantaget bedöms detta utifrån studiens ändamål dock inte få så stora konsekvenser, beroende på att de skriftliga källorna i första hand utgör ett ramverk och att endast en mindre del av empirin hämtas från dessa.

3.2.2 Muntliga källor

Informanter, officerare

Generellt är studiens muntliga primärkällor selekterade utifrån deras långa livs- och insatserfarenhet och utgör alltså ett begränsat utsnitt av undersökt population. Även en långvarig relation mellan officeren och partnern har varit en faktor för selekteringen av urval. Motivet till att erfarenhet och lång relation utvalts är att få en omfångsrikare syn på det efterfrågade empiriska materialet.

Officerarna som utvalts tjänstgör vid Norrbottens Regemente (I 19) och Norrbottens Flygflottilj (F 21). Dessa utgör två av de största garnisonerna inom respektive försvarsgren, där bägge organisationsenheterna haft rotationsansvar för flera insatser på Balkan och Afghanistan.

Officerarna i studien har genomfört en till fyra insatser mellan 1994 till 2012 i förband¹⁰ på Balkan, i Afghanistan eller i Afrika, inom ramen för svenska fredsfrämjande eller fredsskapande insatser. Den senaste insatsen (eller enda) har skett mellan 2009 och 2012.

Samtliga informanter har långvariga relationer med officeren, från mitten på 1980-talet till tidigt 2000-tal.

Huvuddelen av informanterna har flera gemensamma barn med officeren. Drygt hälften av barnen är flickor och knappt hälften är pojkar, samtliga med en ålder mellan 7 och 17 år. Att inte barn 0 till 5 år valts ut i studien är ett medvetet val, beroende på att de informanter som selekterats bedöms redan utgöra ett representativt urval i och med att ca hälften av barnen som ingår i studien var småbarn när officeren genomförde tidigare insats före år 2009.

Personalia

- Två av informanterna är statsanställda tjänstemän och är bägge mellan 40 och 44 år. Den ena informanten har två gemensamma barn med sin partner; 15 till 19 år respektive 10 till 14 år. Officeren är 40 till 44 år och har genomfört en eller flera insatser på Balkan och i Afghanistan. Den andra informanten har tre gemensamma barn med sin partner; två barn som är 10 till 14 år och ett barn som är 5 till 9 år. Officeren är 45 till 49 år och har genomfört en eller flera insatser på Balkan, Afrika och i Afghanistan.
- Två av informanterna är sjuk/narkosköterskor. Den ena är mellan 25 och 29 år, den andra är mellan 35 och 39 år. Den ena informanten har inga barn. Officeren är mellan 30 till 34 år och har genomfört en eller flera insatser i Afghanistan. Den andra informanten har två gemensamma barn med sin partner; ett barn som är 10 till 14 år och ett barn som är 5 år till 9 år. Officeren är 45-49 år och har genomfört en eller flera insatser på Balkan och i Afghanistan.
- En av informanterna är privatanställd inom servicebranschen på ett litet företag och är mellan 40 och 44 år och har två gemensamma barn med sin partner; ett barn som är 15 till 19 år och ett barn som är 10 till 14 år. Officeren är 45 till 49 år och har genomfört en eller flera insatser i Afghanistan.
- En av informanterna är lärare inom kommunen och är mellan 40 och 44 år och har två gemensamma barn med sin partner; ett barn som är 15 till 19 år och ett barn som är 10 till 14 år. Officeren är 45 till 49 år och har genomfört en eller flera insatser i Afghanistan.

I tabellen redovisas anhöriga med respektive partner som kodats att utgöra preferens i empirin.

Anhörig	Officer	Insats(er)
A	OA	Afghanistan
B	OB	Afghanistan
C	OC	Balkan, Afghanistan*
D	OD	Afghanistan
E	OE	Balkan, Afghanistan*
F	OF	Balkan, Afghanistan*

Tabell 3 Kodade informanter och officerare

¹⁰ Ej enskild insats som t.ex. stabsofficer eller observatör.

*Någon av officer OC, OE eller OF har dessutom genomfört en eller flera insatser i Afrika.

Intervjuer

Urvalsundersökningen har genomförts enligt följande:

- Strukturerade kvalitativa intervjuer enligt en generisk intervjuguide, med möjlighet för forskaren att kunna ställa förtydligande eller fördjupande frågor till respektive informant.
- Intervjuerna har i tid tagit mellan 1,5 tim och 2,5 tim. Tidsintervallet beror på informanternas svarsvilja och hur många insatser officeren genomfört tidigare, eftersom vissa frågor upprepats vid flera insatser.
- Plats för respektive intervju har informanten valt själv och har således varierat.

Intervjuguiden som använts under undersökningen innehåller två frågetyper kring olika teman, beskrivande frågor och teoretiska frågor. De beskrivande frågorna är knutna till konkreta händelser eller handlingar (Johannessen & Tuft, 2003, s. 96), i detta fall syftar de till att ge generella bakgrundsfakta kring informanten, officeren och deras familjeförhållanden. De teoretiska frågorna – som är tyngdpunkten i intervjun – siktar till att avslöja orsaker och avsikter med handlingar och förseelser (Johannessen & Tuft, 2003, s. 96). Dessa innehåller frågor kring olika teman och redovisas i bilaga 1.

3.3 Validitet och reliabilitet

Med validitet avses: ”I vilken utsträckning vi verkligen undersöker det vi avser att undersöka” (Bjereld, Demker, & Hinnfors, 2009, s. 112), med reliabilitet avses på vilket sätt det mäts eller hur tillförlitligt resultatet är. Vid kvalitativ forskning bestämmer forskaren själv i hög grad sitt eget urval och brukar därför kritiseras för att ha lägre reliabilitet i jämförelse med kvantitativ forskning. I stället handlar validitet och reliabilitet i kvalitativa studier mer om att kunna beskriva hur man objektivt och systematiskt samlat in sitt forskningsmaterial och hur man analyserat det.

Kontexten officer – anhörig - internationell insats - ligger som tidigare nämnts i fokus för uppsatsen där empirin i första hand tolkas från de anhöriga, som är studiens primärkällor. I studien saknas jämförelsegrupper, vilket utvecklas i kapitel 5.

Sammantaget innebär detta en validitets-, reliabilitets- och intersubjektivitetskritik, eftersom det blir svårt att generalisera ett allmängiltigt resultat av studien. Det är å andra sidan som sagt sällan fallet i kvalitativa studier. Kritiken reduceras därför genom att flera medvetna incitament lyfts in i studien, som redovisas nedan.

Validitet:

- Förförståelse, urval, undersökning och analys är noggrant beskriven under respektive kapitel.
- Ett utsnitt av populationen *anhöriga till officerare som genomfört insats* har skapats genom att två av de största garnisonerna selekterats till undersökningen. Garnisonerna representerar olika försvarsgrenar, vilket höjer validiteten ytterligare.
- De muntliga primärkällorna har selekterats utifrån de källkritiska kriterierna *tidssamband* och *tendensfrihet* (Bjereld, Demker, & Hinnfors, 2009, s. 13). Sambandet i tid genom att samtliga officerare i studien genomfört sin senaste insats i Afghanistan 2009 till 2012 och eventuella insatser före år 1995 är inte omhändertagna i studien. Tendensfrihet genom att författaren känner ca hälften av informanterna, som endera ger precisare svar eller tvättade svar .

- Informanterna har själva kunna rätta till felaktiga tolkningar och citat efter att intervjuerna genomförts, vilket också flera gjort.

Reliabilitet och intersubjektivitet:

- Som mätinstrument används strukturerade intervjuer, som i forskningssammanhang utgör ett noggrannare mätinstrument än semi- och ostrukturerade intervjuer.
- Stressorer ingår som eget tema i intervjuerna och utgör den primära grunden för teorikopplingen mot vald analysmodell. Dessa skattas med siffror (1-5) av informanterna. Därigenom erhålls en högre reliabilitet när analysen görs än att bara låta informanterna ge öppna svar, som i de övriga intervjufrågorna.

3.4 Etik

Undersökningen täcker ett område som kan uppfattas som kontroversiellt och känsligt eftersom huvuddelen av frågorna i intervjuerna är av emotionell karaktär. Svar på frågor som rör oro, ängslan eller stress hos ens livskamrat eller ens egna barn är därför inget man gärna går ut med i offentlighetens ljus. Kanske är det därför att forskningsetikens fyra grundregler (Bjereld, Demker, & Hinnfors, 2009, s. 61 ff) är särskilt betydelsefulla i studien, kanske inte minst för de familjer som har barn.

Nedan redovisas hur de forskningsetiska riktlinjerna tillämpats i studien.

- Informationskravet: Informanterna har informerats om studiens innehåll, egen roll samt under vilka villkor de deltar i studien.
- Samtyckeskravet: Informanterna har informerats om att de har rätt att svara hur de vill och avbryta intervjun när de vill. Detta har även gällt när de i efterhand kvalitetssäkrat sina svar och citat. Alla utom en har erbjudits att bli inspelad under intervjun.
- Konfidentialitetskravet: Informanter, barn och officerare är avidentifierade i studien. Personalia är generaliserade. Samtliga informanter har erbjudits skriftligt intyg om tystnadsplikt från författaren.
- Nyttjandekravet: Samtliga informanter är informerade om att de uppgifter som samlats in endast avses att nyttjas för studiens ändamål. Helt avidentifierat digitalt intervjuunderlag förvaras hos författaren för eventuella framtida forskningsändamål.

4 Empiri

Kapitlet omfattar svar på forskningsdelfråga b och c och kompletterar till viss del forskningsdelfråga a, som i övrigt besvarades i kapitel 2. Inledningsvis redovisas tyngdpunkten från empirin - datainsamlingen från intervjuerna. Därefter kompletteras empirin med textanalys, sett från arbetsgivarens perspektiv.

4.1 Intervjuer

4.1.1 Anhörig A, officer OA

Tjänstgöringsskyldigheten

OA har åkt frivilligt på sina insatser. Anledningen till OA tjänstgöringar har inte drivits av personliga skäl utan av att flera av OA närmaste kollegor och soldater åkt samtidigt.

A skulle kunna tänka sig att OA åker igen, efter överenskommelse med hela familjen och beroende på var OA skulle åka.

A är starkt kritisk till den utökade tjänstgöringsskyldigheten:

Det påverkar hela familjen. Vi har inte valt det själv. Det är dock en skillnad för de nya som kommer in i systemet, de känner till premisserna. Ett tvång kommer att leda till många trasiga relationer, trasiga anställda och skilsmässor. Det som också kommer att bli ett problem är att om någon tackar nej när arbetsgivaren vill att de ska åka, är risken att denne får en annan befattning senare som är farligare eller att det passar ännu sämre socialt.

Den psykosociala arbetsmiljön

OA har en stark integritet och fasad utåt men samtidigt en stor öppenhet inåt mot familjen. OA är stabil. OA är en rutinmänniska på arbetet men har inte svårt att förändra sig hemma. För OA är familjen det viktigaste. A har sagt till OA att skaffa sig en egen hobby, men OA vill inte det. OA har inte några tidigare händelser som är osorterade.

På första insatsens första ledighet sov OA bara. Efter sista ledigheten ville OA inte åka ner igen: ”Jag tror helt enkelt att han kände sig nöjd med det han utträttat och var less på att vara borta från familjen”.

När OA har varit på insatser har A i huvudsak känts sig trygg för att OA varit bra på att höra av sig. Vid en av insatserna – där det hände mycket för OA – slutade A till slut att se på TV-nyheterna. Vid hemkomsten säger A:

Det tog lång tid innan han började ta ansvar för familjen, säkert ett halvår. Det som också påverkade oss var att när han skulle komma hem så blev han försenad flera dagar. Han missade därmed hemkomstceremonin. Sedan när han missade återträffen på grund av annat strul och en psykolog i stället ringde upp honom... det var inte roligt. Ändå mådde han inte dåligt, tänk på de som gjorde det.

För A har OA frånvaro mest uttryckt sig genom att A haft behov att prata med sitt sociala nätverk. A funderingar har mest kretsat kring praktiska saker, t.ex. om A skulle gå ned i tjänst på grund av barnen. Efter den senaste insatsen säger A:

Lars Jonsson
SA VT 12

Ett av barnen hade helt klart påverkats och mådde mycket sämre än vad han såg eller trodde. Detta uttrycktes genom att barnet blev väldigt avig mot mig. Barnet hade tagit ett större ansvar under insatsen och det var som om pressen släppte. I skolan hade man även frågat en hel del under insatsen, vilket påverkat ännu mer. Det andra barnet var inte lika påverkad, undrade mest varför han bara sov. När det blev tal om att åka igen för en tid sen sa barnen tvärstopp, vilket gjorde att han tackade nej.

A har inte sett att de anhöriga påverkat OA psykosociala arbetsmiljö, mer än en allmän frustration när OA återgått till den ordinarie arbetsplatsen.

I ansvarsfrågan för arbetsmiljön menar A att Försvarsmaktens ständiga omorganisationer påverkar den psykosociala arbetsmiljön, men även att obligatoriet påverkar: ”Den dag man tvingar ut officerarna – vilket snart är en realitet - kommer de att må dåligt både på hemmafronten och på jobbet”.

Om vilken roll anhöriga spelar i ansvarsfrågan säger A: ”Deras jobb är unikt. Jag vet ingen yrkeskår som är borta så mycket, men ingen som är hemma så mycket heller. Skulle vi skrika varje gång han åker på en övning skulle han nog inte heller må så bra”.

Uppföljningsansvaret

A tycker att det i grunden är bra att Försvarsmakten har det formella uppföljningsansvaret, eftersom de tvingar iväg officerare och menar att det kan finnas ett läge senare i livet – som inte är direkt insatsrelaterat – då rehabilitering behövs om det t.ex. utlöst av en separation.

A menar också att anhöriga spelar en roll: ”I första skedet behövs ett förstående för vad de gjort efter insatsen så att vi inte ställer krav direkt de kommer hem”.

Anhörigstödet

A säger sig känna till vilket anhörigstöd Försvarsmakten kan tillhandahålla. A har dock inte använt något, men har vetat vem A skulle kontakta om de behövt hjälp.

A anser att det anhörigstöd som idag finns är relevant: ”Skulle jag klappa ihop skulle Försvarsmakten hjälpa mig, tror jag i alla fall, vilket känns tryggt”.

A skulle gärna se det framtida anhörigstödet att utvecklas till ett mer praktiskt stöd, t.ex. att få hjälp när något går sönder i hemmet.

Beträffande om anhörigstöd skall utgöra en del av obligatoriet är A kluven. A skulle kunna tänka sig att genomföra någon typ av avslutning eller återträff efter genomförd insats tillsammans med OA.

4.1.2 Anhörig B, officer OB

Tjänstgöringsskyldigheten

OB har åkt frivilligt på sina insatser och första hand har motivet varit en egen övertygelse: ”Vi övar inför insatser här hemma, men får se vad vi möts av där nere”. Vid den senaste insatsen

Lars Jonsson
SA VT 12

kände sig B tveksam och var inte delaktig i OB beslut att åka igen: ”Då kände man sig lite utanför”.

B tycker att det skulle vara jobbigt för familjen om OB åkte igen men menar ändå att om OB vill åka så får han göra det.

B anser inte att det är bra i längden om Försvarsmakten skall tvinga officerare som inte vill genomföra insats, p.g.a. relationen till familjen. B tror inte att de kommer att utföra ett bra jobb: ”Tiden kommer att bli alltför stressig”.

Den psykosociala arbetsmiljön

OB är mycket öppen och stabil, men har även en viss sårbarhet. OB är i första hand en rutinmänniska och tycker att familjen är viktigast, men har även en del egna intressen. OB har inga tidigare livshändelser som är osorterade.

B tyckte det var jobbigt för familjerelationen, framförallt under själva insatserna, att OB var borta. Efter insatserna upplevde B det svåraste som att försöka lyssna och stötta OB i återanpassningen:

Jag reagerade nog inte som han önskade riktigt när han visade bilder och berättade om hur det hade varit där nere. Det blev lite kontraster eftersom familjen hade ju sina vardagliga problem.

Detta märkte OB, så efter nästa insats berättade OB inte lika mycket om sina upplevelser: ”Hur ska man då som partner kunna förstå när man inte varit med?”.

B har inte sett att de anhöriga påverkat OB psykosociala arbetsmiljö.

När OB skulle gå tillbaka till sitt ordinarie arbete efter första insatsen var OB starkt utifrån perspektivet att praktisera och inte bara öva. Efter senare insatser har detta dock ändrats. Nu känner OB mer en besvikelse över att Försvarsmakten inte tar tillvara OB erfarenheter. B menar att OB primärt skulle ha en bättre arbetstillfredsställelse om arbetsgivaren tagit tillvara OB kunskaper och erfarenheter från insatserna men säger samtidigt: ”Skulle jag vara kritisk till hans insatser skulle det självklart påverka honom. Då skulle han inte tycka det var roligt att gå till jobbet”.

Uppföljningsansvaret

OB har efter den senaste insatsen inte genomfört den obligatoriska återträffen med sin enhet. Därför är B skeptisk till det utökade rehabiliteringsansvaret i och med arbetsgivaren inte ens klarade av att genomföra återträffen: ”För den som har fysiska skador, där är det nog inga problem, men psykiska – nej”.

Anhörigstödet

B säger sig ha känt till det anhörigstöd som funnits att tillgå vid OB insatser och har även varit på några anhörigrträffar. B har även fått flera informationsbrev från Försvarsmakten och säger att anhörigstödet blivit efterhand bättre och att det är tillräckligt, men att om B och OB hade haft ett sämre socialt nätverk hade B kanske velat ha mer stöd från Försvarsmakten.

På frågan om del av anhörigstödet kan vara obligatoriskt anser B att par borde tvingas ha ett förberedande samtal tillsammans och prata om förväntningar innan insatsen. Efter insatsen skulle man en uppföljning, som dock skulle vara frivillig. Detta menar B skulle vara bra för bägge parter och även för barnen.

4.1.3 Anhörig C, officer OC

Tjänstgöringsskyldigheten

OC har i huvudsak åkt frivilligt på sina insatser, där minst en har genomförts efter att den nya lagstiftningen börjat gälla. Inför första insatsen var C den drivande påverkansfaktorn till att OC åkte. På de efterföljande insatserna har dock OC haft egna yrkesmässiga motiv till att åka.

C är kluven i frågan om tjänstgöringsskyldigheten och menar att om Försvarmakten har som affärsidé att tjänstgöra utomlands, då måste arbetstagarna acceptera det. Å andra sidan om affärsidén ändras? Obligatoriet fanns inte när OC blev officer. Samtidigt tror inte C att särskilt många kommer att tvingas, för då kommer de inte att utföra ett bra jobb.

Utifrån den arbets- eller familjesituation som råder för tillfället kommer eventuellt C att säga nej om OC skulle vilja åka igen.

Psykosociala arbetsmiljön

OC har en viss integritet men är ändå öppen och social. OC har en viss grad av sårbarhet, som C menar att alla har, men är väldigt stabil. Trots att OC i grunden är en rutinmänniska tittar gärna OC utanför staketet och är inte rädd för förändringar. Familjen är det viktigaste för OC, men OC har en del egna intressen. Att kombinera familj och egna intressen är inte alltid helt lätt, menar C. OC har inga obearbetade händelser bakom sig.

C menar att den första insatsen påverkat OC mest och relaterar det dels till OC ålder, dels till att det hände mycket under insatsen:

Med facit i hand visste jag nog inte riktigt vad det innebar. Jag blev mer medveten om det när han ringde från en telefonkiosk och jag hörde att de sköt i bakgrunden. Jag var nog rätt orolig under hela insatsen. Jag förväntade mig faktiskt att han skulle komma hem som ett vrak, eftersom jag haft ett samtal med en person som deltagit i en mission tidigare.

C säger att det annars fungerat relativt bra för familjen när OC varit borta, undantag är tiden före insats:

Från det att jag sagt ja gick han in i tanken ”insats” direkt. Han blev helt enkelt mentalt bortkopplad från familjen och extremt fokuserad. För oss var den jobbigaste tiden under själva utbildningen, på gränsen till frustrerande. Han är hemma men ändå inte i och med att han redan mentalt är där nere. Allt som är förberett och riggat är gjort för själva insatsen, inte under utbildningen - tiden har inte börjat ticka, men ändå har den det. Själva insatsen blir mer som en ”hold-fas”, man går egentligen bara och planerar inför att han ska komma hem...

Inför senaste insatsen säger C: ”Han började prata om det långt innan, han hade medvetet väntat med att ta upp det under småbarnsåren”. Här märktes det särskilt att ett av barnen påverkats av OC tidigare frånvaro. Barnet ville absolut inte att OC skulle åka och skapade egna argument och strategier för att försöka stoppa OC.

C har inte sett signaler på att de anhöriga påverkat OC arbetsmiljö.

I ansvarsfrågan anser C att arbetsgivaransvaret gäller oavsett om man är hemma eller ute på insats och där de anhörigas roll i första hand är att fånga upp, hjälpa till och föra vidare eventuella signaler som uppstår, men att även officeren själv har ett ansvar att bidra till sin egen psykosociala arbetsmiljö.

Uppföljningsansvaret

C tycker att det utökade uppföljningsansvaret är positivt och att de anhörigas roll är att uppmuntra officeren att söka hjälp vid behov.

Anhörigstöd

På den första insatsen fanns inget särskilt anhörigstöd och all information fick C genom media, förutom strax innan OC skulle komma hem. Då fick C ett brev från Försvarsmakten som sa att C inte fick genomföra några fester eller resor med OC: ”Problemet var att festen redan var förberedd med 50 inbjudna gäster och utlandsresan var bokad. Vi genomförde både festen och resan och inte tog han skada av det, tvärtom”.

Till senare insatser tycker C att Försvarsmaktens anhörigstöd utvecklats där C själv varit aktiv i ett anhörignätverk. Ett annat bra anhörigstöd har varit det stöd som sekundäranhöriga gett när OC varit borta, där de också varit delaktiga i beslutsprocessen innan insatserna.

C tycker att just anhörignätverket skulle kunna utvecklas med någon som är förankrad i insatsförbandet: ”Många drar sig nog för att lyfta på luren och ringa till högkvarteret eller till chefen för insatsen”.

C är tveksam till att anhörigstöd skall utgöra en del av en plikt utan tror i stället på uppmuntran.

4.1.4 Anhörig D, officer OD

Tjänstgöringsskyldigheten

OD har åkt frivilligt på sina insatser, där minst en genomförts efter att den nya lagstiftningen börjat gälla.

D tycker inte att tjänstgöringsskyldigheten påverkar D, det är primärt en fråga mellan Försvarsmakten och OD.

D tycker att om det passar i övrigt kan OD åka fler gånger på insats.

Den psykosociala arbetsmiljön

OD har mer integritet än öppenhet, är mycket stabil och är därmed inte särskilt påverkbar till sin karaktär. OD är i första hand en rutinmänniska både på arbetet och hemmavid. OD tycker att familj och egna intressen står för hälften vardera, men D tycker att de egna intressen som OD har enbart är positivt för familjerelationen. OD har en tidigare separation i livet som påverkat OD mer än vanligt sorgearbete. I övrigt har OD inga osorterade händelser.

Ett av barnen ville inte att OD skulle åka på insats första gången. Det var en särskild händelse som förstärkte detta ställningstagande.

Under den första insatsens första ledigheter var OD överdrivet överbeskyddande mot familjen. Detta normaliserades till senare ledigheter och insatser.

D tycker inte att familjen påverkats särskilt mycket av OD insatser, mer än att de behövt på sedvanligt sätt backa upp OD den första tiden hemma efter insatserna och att få in OD i de rutiner som skapats. Undantag är den senaste insatsen, där OD var mer utsatt än tidigare: ”Familjen fick därför ta emot mycket och det var stor en frustration för oss att inte kunna förstå vad han upplevt och den militära situationen”. D säger dock att relationen förstärkts efter insatserna.

En annan sak som D upplevt som påfrestande under insatserna var att sekundäranhöriga ofta ringde till D, som inte visste något. Däremot visste D att om det skulle hända något skulle D få informationen snabbt, vilket kändes tryggt.

D menar att OD inte påverkats på arbetet av hur familjen mått: ”Jag tror han skulle ta bättre hand om sina kollegor än oss anhöriga – men det behöver inte vara negativt”.

Ansvar för den psykosociala arbetsmiljön ser D på som vilket ansvar som helst och menar att man i Försvarsmakten ofta arbetar i homogena grupper där det alltid finns en tillgänglig chef, vilket är fördelaktigt ur ansvarspektivet.

Uppföljningsansvaret

D har en klar uppfattning om det utökade uppföljningsansvaret och ifrågasätter vem det är som ska anmäla om en anställd mår dåligt. Kollegor? Mässpönsal? Även om hjälpsökande inser att hjälp behövs, kommer han/hon inte att söka hjälp beroende att det inte finns någon som förstår vad man blivit utsatt för, eftersom den som ska hjälpa inte varit med och delat upplevelserna.

D menar att anhöriga har hela ansvaret och måste därför reagera och larma:

Utöver gruppen eller på chatten ramlar det i knäet på oss anhöriga – oavsett man vill eller inte. Många veteraner som kanske mår dåligt kanske bara visar det hemma och gör livet till ett h-vete för oss. Enda sättet att få reda på detta är att Försvarsmakten talar med oss anhöriga. Detta behövs nog för alla anställda numera. Kanske det t.o.m. skulle vara obligatoriskt.

Anhörigstödet

D har känt till det anhörigstöd som funnits tillgängligt och har även varit på några anhörigträffar. D är dock kritisk:

För mig känns det bara larvigt när höga chefer i Försvarsmakten pratar till oss ungefär som under ”talet till kvinnan” på en kadettbal, d.v.s. ”tack för att vi får låna era män...”. På en av träffarna pratade man om en olycka som hade skett i insatsområdet. Barnen förstod ingenting eftersom pappa var mest på campen. Försvarsmakten borde förstå att ha olika förhållningssätt mot oss anhöriga, speciellt när det är barn med.

Lars Jonsson
SA VT 12

Trots kritiken har D aldrig varit orolig under OD insatser, eftersom det funnits en nära person i Försvarsmakten som D kunnat kontakta närhelst, om behovet av stöd uppkommit.

Anhörigstöd som en del av obligatoriet är D kluven och anser att eftersom behovet av en anhörigträff är kanske som störst efter en insats, inte före och efter som nu är fallet, kanske man skulle kunna integrera förbandets återträff med de anhöriga i någon form. Återträffen skulle kunna vara obligatorisk för hela familjen.

4.1.5 Anhörig E, officer OE

Tjänstgöringsskyldigheten

OE har åkt frivilligt på sina insatser. OE motiv till den första insatsen var att skaffa sig erfarenhet och trovärdighet mot soldater med motiv att kunna rekrytera de till nya insatser. Vid den senaste insatsen var det inte självklart att OE skulle åka. E och OE hade långa diskussioner och gjorde en gemensam riskanalys och därigenom växte beslutet fram efterhand.

E menar att OE har själv valt yrket och ska därigenom åka om arbetsgivaren så kräver, men E kommer inte tillåta att OE åker igen om han åker med fel personer:

I framtida beslut om att åka kommer vi nog att värna de egna syftena och värderingarna högre. Arbetsgivarens behov kommer att granskas mer kritiskt. Jag kommer nog att ifrågasätta om alla andra i samma befattning/grad varit föremål för insats och att arbetsgivaren är drivande i frågan. Detta gör att man blir mer kritisk till systemet – och det påverkar självklart hemma.

Den psykosociala arbetsmiljön

OE har en kombination av öppenhet och integritet, med knapp övervikt till integritet. OE är jättestabil och gör snabba överväganden i sammanhanget OE befinner sig i. I spannet mellan rutiner och förändringsbenägenhet står OE mitt i där pragmatiska lösningar är ett signum. Familjen går före allting annat. OE har i huvudsak inte påverkats av tidigare livshändelser.

Det var inga större problem i familjerelationen när OE genomförde den första insatsen. Däremot saknades acceptans hos E arbetsgivare, som innebar en otrygghet vid exempelvis vård av barn. När E senare bytte arbetsgivare kände E därför en väsentligt högre trygghet. E minns en händelse när OE skulle hämtas på flygplatsen efter en insats, när det äldre barnet säger till sitt lillasyskon:

”X, du har aldrig bott med din pappa”. Så medvetenheten fanns ju ändå där. Barnen är ju tyvärr bara parametrar när officeren tackar ja och åker.

På en annan insats hände det mycket. E kände sig dock trygg för att OE hörde av sig kontinuerligt och berättade mycket på ledigheterna. Däremot var ett av barnen periodvis oroligt och hade svårt med verkligheten, kunde inte skilja på nyhetsbevakning av händelser i Irak och OE arbete i Afghanistan. Största oron E hade var att barnen skulle få obehagliga frågor i skolan. Inför hemkomsten sa E:

Jag var väldigt vaksam innan hemkomsten och förväntade mig att få hem en man i spillror. Även en tid efter han varit hemma fortsatte jag att vara vaksam, det borde snart ”pysa ut”. I början pratade han ingenting, utan tyckte bara att det var skönt att vara hemma. Senare började han berätta för mig. Men han fortsatte att känna en stor stress för de som hade avlöst hans gäng, så länge de var kvar. Det var som om han återupplevde allt igen. Allt funkade i relationen, men insatsen hade helt klart satt ärr i själen på honom.

På arbetet fungerade OE bra: ”Det kändes som om Försvarsmakten inte var beredd på det som hänt – men jag upplevde att han gjorde allting rätt, imponerande”. Den enda påverkan såg på OE arbete var inte kopplat till de anhöriga: ”Han hade behov av att scanna av sina kompisar hur de mådde efter insatsen. Det pågick i månader”.

Beträffande arbetsmiljöansvaret så undrar E om arbetsgivaren verkligen tar med sig de erfarenheterna från det veteranerna tidigare gjort, för att skapa en god psykosocial arbetsmiljö. E tycker att anhöriga har en roll att spela, men har inget formellt ansvar.

Uppföljningsansvaret

E tänker i första hand: ”Det händer andra – inte min partner. Men, jag kommer tacksamt ta emot all hjälp jag får – men jag kommer ändå för att få kämpa för att få det, även om Försvarsmakten börjar vara på banan nu”.

E ser anhörigas roll i uppföljningsansvaret i första hand som påverkansmedel. E menar att det finns en risk att anhöriga, som får vänta med egen karriär när officeren åker, får nu vänta nu ännu mer eftersom rehabiliteringsbehovet ökar. Därigenom kommer den roll som anhöriga har att stödja officeren att bli tärande.

Anhörigstödet

E är kritisk till anhörigstödet som E har bra kännedom om, även om E inte använt stödet särskilt mycket:

Hela anhörigstödet är naivt. När han skulle åka var det första vi gjorde att katastrofidentifiera för att vara förberedd, kommer han hem död är det ”bara” ett sorgearbete. Men vad händer om han kommer hem med fysiska och psykiska skador? Försvarsmakten sa att det fanns ett stöd, men kunde inte säga vad det var. Jag var på infodagar innan han åkte och då pratade man mest om däckbytdagar. Det kändes inte seriöst, snarare ett tafatt försök att möta kritiken runt stödet. Jag anser att Försvarsmakten vid den tidpunkten inte tog det ansvar man förväntade sig.

E anser vidare att anhöriga behövt lära sig mer om PTSD¹¹, men framförallt att göra dagens anhörigstöd mer synligt och flexibelt (inte bara x träff, x datum, x tidpunkt), t.ex. genom att använda modern informationsteknik. E menar också att det behövs mer långsiktigt stöd och inte bara tillhandahålla händelsestyrt anhörigstöd. E föreslår att Försvarsmakten skulle kunna samarbeta med andra ideella organisationer och t.ex. starta barnpassningshjälp som Röda Korset i Gävle gjort.

På frågan om del av anhörigstödet kan vara obligatoriskt är D kluven och menar att om Försvarsmakten gör anhörigstödet tillräckligt intressesant blir de anhöriga nyfiken och då behövs inget tvång. E kan dock tänka sig att som en obligatorisk del att Försvarsmakten ställer frågor om vilket specifikt behov av stöd just x behöver, exempelvis via en enkät innan insats.

4.1.6 Anhörig F, officer OF

Tjänstgöringsskyldigheten

¹¹ Posttraumatiskt stressyndrom.

Lars Jonsson
SA VT 12

OF har i huvudsak åkt frivilligt på sina insatser, där minst en har genomförts efter att den nya lagstiftningen börjat gälla.

F ser två aspekter på tjänstgöringsskyldigheten:

En som fru/mamma och en som officershustru. I den bästa av världar behövs inget tvång. De som blir officer åker på insats frivilligt. Men jag förstår skyldigheten, Försvarmakten finansieras av ju av allmänna medel. Man ska klart för sig att när han åker ställer det oerhörda krav på familjen, inte minst på partnerns arbete, barnomsorgen och familjens fortlevnad. Den analysen har inte Försvarmakten gjort ännu. Ett nödvändigt ont alltså. Alternativet är skilsmässa – vilket blivit mer påtagligt nu i och med tvånget att åka.

F är dock försiktigt positiv till om OF vill åka igen på insats.

Den psykosociala arbetsmiljön

OF ligger närmare integritet än öppenhet, både i familjerelationen och gentemot andra. OF innehar en fullständig sårbarhet men även en fullständig stabilitet. Sårbar efter en särskild händelse för många år sedan, numera är OF dock fullständigt stabil. OF är i första hand en rutinmänniska och värderar familjerelationen högt:

Som militär är han ju borta mycket så när han är hemma är familjen det viktigaste. Det är som om han ligger på minussidan och skall betala tillbaka. Men, jag har uppmuntrat honom att skaffa egna intressen, men han vill inte det.

F tycker inte att insatserna påverkat särskilt mycket OF, ej heller de anhöriga. F relaterar detta bl.a. till att F medvetet försökt skydda barnen under insatserna. Detta har dock inte alltid varit en lätt uppgift:

Jag undanhöll medvetet information så att de inte skulle påverkas. Jag till och med gömde morgontidningen när det stod om Afghanistan i den. Värst var dock när man träffade folk på stan som frågade hur det egentligen var att ha pappa i kriget.

I övrigt menar F att det har mest varit praktiska bekymmer genom att F fått anpassa sina arbetstider.

F tror att det OF mest påverkats av på sitt ordinarie arbete är att arbetsgivaren inte förberett för OF när han kommit tillbaka från sina insatser och inte så mycket av hur de anhöriga har haft det: ”Jag tror han hade åkt hela tiden om han inte haft familj”. F är också osäker om den påtvingande ledigheten efter insats alltid är så bra, vare sig för officerare eller anhöriga.

F tycker att Försvarmakten tar lite för lätt på arbetsmiljöansvaret med anledning att det inte var förberett på det ordinarie arbetet för OF efter hans insats och att en av OF återträffar ställts in.

Uppföljningsansvaret

F är skeptisk och tror att det livslånga rehabiliteringsansvaret bara fungerar i teorin och baserar det på att OF inte genomfört en återträff eller ens haft en psykologkontakt efter en av sina insatser: ”De anhörigas uppgift är att i första hand larma, t.ex. vid vredesutbrott, svettningar på nätterna eller som vandrar på natten, för att den som har problemet ser det inte själv”.

Anhörigstödet

F har känt till vilket anhörigstöd i stort som funnits att tillgå men har inte använt det. F tycker att anhörigträffarna inte varit flexibla, eftersom de genomförts på kvällstid vid samma tidpunkt som barnen ska läggas.

Eftersom F inte använt något anhörigstöd är det svårt för F att ha någon uppfattning om ett utvecklat anhörigstöd. F tycker att det borde läggas mer vikt på praktiskt stöd under insats men är dock skeptisk till att det skulle inordnas under plikten: ”En som inte har behov av hjälp och ska tvingas till det, där blir det inte lyckat. Man kommer gå in i det med ett stängt sinne”.

4.1.7 Stresspåverkan

I tema IX i intervjuguiden skattas officerarnas stresstålighet av informanterna. Några av påståendena kräver dock förtydliganden:

#1-4: Med *psykiskt dåligt* avses psykisk ohälsa som normala reaktioner såsom nedstämdhet, oro, ångest eller sömnsvårigheter.

#5: Med *fysiska skador/sjukdomar* avses fysisk ohälsa i spannet mellan lättare skador/influensainfektioner och livshotande skador/sjukdomar som kräver sjukhusvård.

#8: Utgår. Är omhändertaget i påstående 1-4.

#9: Med *avlasta hem/familj* avses det vardagliga arbetet man delar upp i relationen såsom städning, matlagning, tvättning, barnpassning, skolkontakter m.m.

#10: Med *övriga praktiska saker* avses ovanliga företeelser såsom underhållsåtgärder eller akuta reparationsbehov som uppstår i t.ex. fastighet eller bil.

#11: Med *tid* avses kvalitetstid i en relation såsom ”fredagsmys”, ”biokväll” eller semesterresa.

#14: Med *påhopp/kommentarer* avses i skolan, på arbetet, bland vänner eller i sociala medier.

#15: Används endast som referens i studien.

I tabellen sammanfattas skattningen (1=svag påverkan, 5=stark påverkan).

#	STRESSOR	OA	OB	OC	OD	OE	OF	Mv	s
1	Officerspartner psykisk ohälsa före/under insats	4	5	4	3	4	4	4,00	0,63
2	Barn psykisk ohälsa före/under insats	5	5	4	3	5	4	4,33	0,82
3	Officerspartner psykisk ohälsa efter insats	4	5	3	5	3	2	3,67	1,21
4	Barn psykisk ohälsa efter insats	5	5	3	5	5	3	4,33	1,03
5	Anhöriga fysisk ohälsa	4	3	4	1	4	4	3,33	1,21
6	Dålig relation med officerspartner	4	4	4	3	3	4	3,67	0,52
7	Dålig relation med barn	4	5	3	2	3	4	3,50	1,05
9	Avlastning av hem/familj	3	3	3	1	2	4	2,67	1,03
10	Avlastning av övriga praktiska saker	1	1	2	1	1	2	1,33	0,52
11	Kvalitetstid saknas	3	2	2	3	1	2	2,17	0,75
12	Geografiskt avstånd	1	4	2	1	3	5	2,67	1,63
13	Inget/dåligt socialt nätverk	4	4	3	1	1	4	2,83	1,47
14	Anhöriga utsatta för påhopp	3	4	1	1	1	3	2,17	1,33
16	Officer vill inte åka	4	4	2	3	4	3	3,33	0,82
17	Anhöriga vill inte att officer åker	5	5	4	3	3	4	4,00	0,89
	Medelvärde	3,60	3,93	2,93	2,40	2,87	3,47		
15	Referens	5	5	3	5	2	4	4,00	1,26

Tabell 4 Upplevda stressorer OA-OF

4.2 Textanalys

Tjänstgöringsskyldigheten

Försvarsmaktens tillämpning av fenomenet görs enligt den definition som regeringen fastställt: ”Anställda i Försvarsmakten vid tjänstgöring i en internationell militär insats omfattas av de anställda i myndigheten som tar del i den aktuella verksamheten” (Regeringen, 2010b).

Eftersom relevanta styrdokument saknas ges i stället en ögonblicksbild baserad på författarens egen erfarenhet: Arbetsgivaren har ännu inte börjat tillämpa plikten fullt ut utan bygger istället fortfarande på en ömsesidig dialog mellan arbetsgivaren och officeren. Skillnaden jämfört med före 2011 ligger idag i att officeren har vetskap om att arbetsgivaren kan använda beordringsverktyget och det därigenom kan upplevas som en påtryckning på individen.

Psykosociala arbetsmiljön

I veteransoldatutredningen redovisas synen på begreppen psykisk ohälsa och sårbarhet. Synen överensstämmer i all väsentligt med denna studies definition av samma begrepp (Widman, 2008, s. 168).

Området kring stress och hur det påverkar anhöriga refererar till två studier som visar att flertalet militära familjer upplever en väsentligt höjd stressnivå under tjänstgöringsperioden (Weibull, Louise, 2009, s. 10). I veteransoldatutredningen fördjupas områdena *normala* och *svårare stressreaktioner*, både hur de uttrycker sig och vad de svenska erfarenheterna är (Widman, 2008, ss. 404-415).

Behovet av psykosocialt stöd till anhöriga finns bra beskrivet som en absolut nödvändighet, i synnerhet till anhöriga med gemensamma barn (Widman, 2008, s. 259).

Den största svenska enkätundersökningen som gjorts med veteraner och anhöriga visar att 42-50 procent av de anhöriga under insats och 21-28 procent efter insats upplevt negativa fysiska eller psykiska besvär (Officersförbundet & Synovate, 2008, s. 16 f).

Uppföljningsansvaret

Ett av Försvarsmaktens tre definierade rehabiliteringsområden är *personal som tjänstgjort under insats i utlandet*, eller de som Försvarsmakten valt att benämna *utlandsveteraner* (Försvarsmakten, 2011b, s. 11).

I regelverket framgår att rehabiliteringsansvarig chef¹² ska med stöd av HRC undersöka om rehabiliteringsbehov föreligger och vidta åtgärder för denna personalkategori. HRC ska stödja rehabiliteringsansvarig chef genom att utse kontaktpersoner. Organisationsenhet ska stödja HRC med kontaktperson till den skadade och i rehabiliteringsutredningar. (Försvarsmakten, 2010a, s. 47).

¹² Normalt chef för organisationsenhet.

Anhörigstödet

Behovet av att ha ett flexibelt utformat anhörigstöd bekräftas i internationella studier, i form av *materiellt* och *socialt/emotionellt utformat anhörigstöd* (Weibull, Louise, 2009, s. 12).

I tabellen sammanfattas det direkta/indirekta stöd som kan idag kan tillhandahållas till anhöriga (Försvarmakten, 2010b).

Stödområde	Innehåll	Resurs
Ekonomiskt stöd	För familjer med barn	4000 kr/månad under insats
Informationsstöd	FM webbplats Centralt informationsbrev Riktat informationsbrev Central informationsträff Riktad informationsträff Lokal informationsträff Försäkringsinformation	HKV HRC Insatsförbundet HRC Insatsförbundet Organisationsenheten HRC
Psykosocialt stöd (ska endast komplettera det egna sociala nätverket och det stöd som kommun och landsting ger)	Stödsamtal Familjerådgivning Parrådgivning Kommunikationskurs ¹³ Öppen förskola	SSHF (FM/annan resurs) Kommunen (SSHF/annan resurs) SSHF (FM/annan resurs) SSHF SSHF
Krisstöd m.m.	Allvarliga tillbud, personskador, dödsfall	FM
Övrigt anhörigstöd	Soldathem Anhörignätverk Övriga intresseområden	SSHF Invidzonen Lokala kamratföreningar

Tabell 5 Tillgängligt anhörigstöd 2012

Hur detaljinnehållet utformats i de avtal som Försvarmakten upphandlat med samarbetsorganisationerna har inte kunnat klargöras i studien. Avtalen skall dock vara korta och mycket övergripande och ska upphandlas igen i närtid (Gussarvius, 2012).

¹³ Prevention and Relationship Enhancement Program (PREP).

5 Analys och diskussion

Detta kapitel omfattar resultat från och analys av empirin utifrån de bärande fenomenen i studien, värdering mot teorin samt svar på de två övergripande forskningsfrågorna:

- Råder det meningssamband mellan det upplevda välbefinnandet hos anhöriga och officerens psykosociala arbetsmiljö vid internationell militär insats?
- Hur kan ett framtida anhörigstöd utformas som är kopplat till upplevda behov hos de som idag erbjuds stöd, i kombination med de nya kraven från Försvarmakten?

Kapitlet - tillika studien - avslutas med resultat, egen kritik och förslag till framtida forskning inom området.

5.1 Bärande fenomen

Tjänstgöringsskyldigheten

Tjänstgöringsskyldigheten som fenomen har inte haft någon remarkabel influens på officerarna i studien. Detta beroende på att samtliga sökt frivilligt till insats innan den nya lagstiftningen sjö-sattes. Dock har hälften av officerarna i studien genomfört minst en insats efter den nya lagstiftningen efter detta. Huruvida Försvarmakten använt tjänstgöringsskyldigheten som verktyg gentemot dessa har inte legat i studiens syfte att utreda, eftersom officerarna tidigare genomfört insats på frivilliga grunder. De torde helt enkelt med sina tidigare erfarenheter - om de rent hypotetiskt vägrat tjänstgöra - haft en bra argumentationsbas mot arbetsgivaren till skillnad mot de officerare som ännu inte genomfört insats.

De anhörigas uppfattning om tjänstgöringsskyldigheten i studien är relativt samstämmig. Samtliga resonerar utifrån att det ingår i officersprofessionen att tjänstgöra utomlands och att officeren har två roller: en som yrkesman och en som partner/förälder. Samtliga kan också tänka sig att deras partner genomför fler insatser i framtiden, några dock med olika förbehåll. I hälften av familjerna har barn redan förvägrat fadern att genomföra insats, men i bara ett av fallen har det påverkat officerens beslut.

Informanterna innehar också en samstämmig skepticism till att tvinga iväg officerare på insats utifrån ett produktivets- och relationsperspektiv, även om det finns en grundläggande förståelse hos de anhöriga att det handlar om anslagsfinansierad verksamhet som ska användas till de ändamål som samhället stipulerat.

Psykosociala arbetsmiljön

De anhörigas syn på den psykosociala arbetsmiljön är i huvudsak knuten till den första övergripande forskningsfrågan och redovisas fördjupat även i 5.2.

Beträffande synen på arbetsmiljöansvaret anser samtliga intervjuade att det i grunden är bra att Försvarmakten har detta ansvar, där de anhörigas roll i huvudsak ligger i att stödja officeren och att larma vid behov. Flera anhöriga framför dock kritik och menar dels att den lokala organisationsenheten inte förberett det ordinarie arbetet tillräckligt när officeren återgått i tjänst och dels att man generellt inte i tillräcklig utsträckning tillvaratar officerens erfarenheter från insatserna i dennes ordinarie arbete.

Uppföljningsansvaret

Uppföljningsansvaret är kanske det fenomen som studiens informanter mest opponerar sig emot. Precis som med arbetsmiljöansvaret, är de anhöriga i grunden positiva till att Försvarsmakten har det livslånga rehabiliteringsansvaret. De menar att om officeren är skyldig att genomföra skarp insats och skadas fysiskt eller psykiskt, ingår det i arbetsgivarens ansvar att omhänderta och följa upp officeren livet ut. Behov av uppföljning kan ju även uppstå senare i livet, långt efter insatsen.

Den största kritiken utgörs dock som en förtroendefråga av upplevelsen att Försvarsmakten inte skulle klara av det lagstadgade ansvaret. Hälften av officerarna i studien har dåliga erfarenheter av den direkta uppföljningen – uteblivet hemkomstprogram och/eller återträff. Denna erfarenhet behandlas dock som statistiskt bortfall i studien¹⁴. Oaktat det statistiska bortfallet, framförs skälen till dels som en resursfråga, när fler efterhand gör insats ökar rehabiliteringsbehoven. Dels till att partnern får stå tillbaka med egen karriär. Men framförallt är uppfattningen att det är de anhöriga själva som ska påkalla hjälp när behov uppstår och att Försvarsmakten inte ännu har formaliserat några rutiner för detta.

Anhörigstödet

Empirin är i detta avseende inte heller särskilt särskiljande. Samtliga informanter har känt till de grova penseldragen i det stöd som fanns tillgängligt vid respektive insats. De flesta har dock inte nyttjat alls eller nyttjat mycket begränsat detta stöd. Ändå har informanterna känt sig relativt trygga eftersom flera resonerat utifrån ett hypotetiskt-deduktivt synsätt: ”Officeren är tillräckligt utbildad och professionell, likaså förbandet. Alltså kommer det inte att hända något med honom. Men om det händer något kommer Försvarsmakten att hjälpa oss”. Detta synsätt bör därför inte enbart ses som en isolerad riskreduceringsstrategi, utan även att Försvarsmakten uppenbarligen har ett robust och förtroendeskapande anhörigstödsprogram.

De anhörigas syn på det framtida anhörigstödet är i huvudsak knutet till den andra övergripande forskningsfrågan och redovisas därför även i 5.3.

5.2 Meningssamband

Som utgångspunkt för teorikopplingen mot studiens analysmodell har officerarna först satts in i ett sårbarhetssammanhang, utifrån begreppsparen i tema IV i intervjuguiden. Tyvärr har inte studiens empiri heller här varit särskilt divergerande. Det faktum att urvalet består av äldre och erfarna yrkesmän som frivilligt genomfört insats innebär att de i grunden har robusta personligheter med låg sensitivitet och hög stresströskel. OD och OF har visserligen visat viss sårbarhet vid tidigare livshändelser, men dessa är idag enligt respektive partner bearbetade fullt ut. OA-OC och OE måste därför antas inneha låg sårbarhet. OD och OF antas inneha låg till normal sårbarhet.

Därefter läggs den andra dimensionen på – stress. Detta görs utifrån två perspektiv: informanternas skattning av stressorer och analys av deras verbala utsagor.

¹⁴ De dåliga erfarenheterna ger annars ett för negativt svarsutfall som påverkar undersökningen.

För att erhålla en bättre reliabilitet i skattningen användes en referens under intervjuerna, #15: "Om partner upplevt traumatiska händelser under insatsen". Referensen bedöms i sammanhanget som en normerad stressor, alltså med högt påverkansvärde. Informanternas skattning av denna stressor gav medelvärdet 4,00, med standardavvikelsen 1,26.

Av de övriga femton stressorerna som värderats är det fyra som ligger lika eller överstiger referensen:

- Officerspartnerns psykiska ohälsa före/under insats: $M_v=4,00$, $s=0,63$.
- Barnens psykiska ohälsa före/under insats: $M_v=4,33$, $s=0,82$.
- Barnens psykiska ohälsa efter insats: $M_v=4,33$, $s=1,03$.
- Anhöriga vill inte att officer åker igen: $M_v=4,00$, $s=0,89$.

Upplevelsen från de anhöriga är alltså att deras välbefinnande spelar en större roll än om officeren utsatts för traumatiska händelser i insatsen, men även högre än faktorer av mer materiell karaktär, såsom avlastning i hemmet eller brist på tid. Tittas explicit på officerarna, ligger OB och OA högst med $M_v=5,00$ respektive 4,50. Lägst ligger OF med $M_v=3,25$.

När informanterna fått den konkreta frågan huruvida arbetsmiljön påverkats¹⁵, säger sig ingen ha reflekterat över någon påverkan. I andra frågeställningar ger dock informanterna flera konkreta exempel som ligger i gränsytan mot en perceptiv påverkan:

"Han var less på att vara borta från oss",

"När det blev tal om att åka igen sa barnen tvärstopp, vilket gjorde att han tackade nej",

"Skulle jag vara kritisk till hans insatser skulle det självklart påverka honom",

"Han hade medvetet väntat med att ta upp att åka under småbarnsåren",

"Jag tror han hade åkt hela tiden om han inte haft familj",

"Det är som om han ligger på minussidan när han kommit hem och skall betala tillbaka".

Föreligger det då ett meningssamband mellan anhörigas upplevda välbefinnande och hur väl officeren presterar på arbetet? Studien har inte verifierat, men väl påvisat, att det åtminstone finns en tendens till det:

- Det måste finnas en grundläggande acceptans och stöd från anhöriga, i synnerhet barn, för att officeren överhuvudtaget ska överväga att åka. Detta oaktat vilka bevekelsegrunder som ligger bakom valet att åka.
- Samma acceptans och stöd måste finnas genom hela insatsfrekvensen (beslut, utbildning, insats, ledighet), fram till att officeren är tillbaka i sitt ordinarie värv.
- Officeren är mest påverkbar av de anhörigas välbefinnande under själva insatsen, när det redan naturligt ligger ett förhöjt stresspåslag. Detta inkluderar även ledigheter under insats.
- Vid de särskilda återanpassningstidpunkterna efter genomförd insats (hemkomstprogram, återgång till ordinarie arbete, återträff) är officeren extra påverkbar.
- De anhöriga har en dämpande och i vissa fall bromsande roll på officeren att inte åka för ofta på insats.

För att verifiera meningssambandet krävs dock fördjupad forskning.

¹⁵ Fråga 2 i tema V –VIII.

5.3 Det framtida anhörigstödet – obligatoriskt, eller?

Försvarsmaktens anhörigstöd har efterhand blivit allt bättre. Det framgår som en logisk följd rakt genom lagstiftningen, fastställda handlingsplaner och i studiens empiri. Informanternas uppfattning i hur det framtida anhörigstödet bör utformas skiljer sig dock. A och F efterfrågar ett mer materiellt stöd, emedan B, C och E hellre ser att det utvecklas mot ett utökat psykosocialt stöd. Den sjätte informanten, D, ser behov av både praktiska och psykosociala stödåtgärder.

Samtliga anser också att anhörigstöd i kombination med tvång är i grunden negativt. De menar att det är bättre att uppmuntra till att söka hjälp. Tvingas man till något, går man in i det med en negativ inställning. Fem av de sex informanterna utesluter dock inte att en begränsad del i framtiden skulle kunna inordnas i ett obligatorium, under förutsättning att de kompenseras för eventuellt inkomstbortfall.

Hur kan då förslagen sammanfattas? Först och främst är det essentiellt att klarlägga att det är sex mycket livs- och insatserfarna partners med barn som intervjuats där förslagen utgår från ett ”bottom up-perspektiv”, inte tvärtom. Resultatet av studien kompletterar och konkluderar det framtida anhörigstödet till tre principer, utan inbördes prioritetsordning:

Erfarenhetsbaserat

- Ett system för mentorskap implementeras, där anhöriga från senaste typinsatsen frivilligt kontrakteras att utgöra faddrar för nästa tillkommande anhöriga. Faddrarnas roll är att finnas tillhands via telefon och chat på vissa fasta tidpunkter före, under och efter insats. Faddrarna kan också utgöra gränssyta mot myndigheter och organisationer för löpande utvärdering och utveckling av anhörigstöd.
- Tydligare redskap ges för att anhöriga själva ska skapa nätverk, genom att tillhandahålla digitala mötesplatser och frivilligt kontraktera en anhörig som ansvarig för nätverket. Genom att skapa dessa incitament kan de anhöriga löpande delge varandra erfarenheter.
- Ett skriftligt utbildningspaket ges till anhöriga omfattande vilken roll de spelar efter insats inom ramen för det livslånga uppföljningsansvaret. Paketet bör innehålla hur man läser signaler när onormal psykisk ohälsa uppstår som är direkt insatsrelaterat eller som sker senare i livet samt hur anhöriga går vidare om signalerna uppstår. Utbildningspaketet inordnas inom obligatoriet.
- Ett frivilligt förberedande samtal om förväntningar införs för officersparet (även för barn ≥ 12 år) inför insats, med möjlighet till uppföljning efter insats.

Flexibelt

- Samtliga anhöriga genomför en individuell anhörigstödsenkät inför insats. Där får de beskriva vilket individuellt stöd just de har behov av. Resultaten sammanställs, sorteras och värderas av Försvarsmakten för att sedan delegeras till lokal organisationsenhet, samarbetsorganisation eller genom upphandling hos extern aktör. Enkäten inordnas inom obligatoriet.
- Informationsträffar görs mer flexibla. Fler möjligheter ges att välja tidpunkt utifrån anhörigas sociala situation. Innehållet görs också mer flexibelt genom att överse möjligheten att mixa träffarna genom att inrikta vissa träffar mot barnen.

Tillgängligt

- En direktkanal skapas mellan Försvarsmakten och de anhöriga där icke sekretessbelagd information snabbt kan delges när särskilda händelser sker under insatsen.
- Informationstekniken utvecklas genom att sända anhörigträffar online eller göra dem tillgängliga i efterhand via webben.
- Egenkostnaden för anhörigas resor tas bort. De fria resorna bör omfatta alla primäranhöriga och hela resan till de anhörigaktiviteter som ordnats.
- Beslutsdelegering genomförs till chef för organisationsenhet att få fatta beslut även för familjerådgivning och vid tveksamma fall av stödsamtal. Detta med syftet att korta beslutsvägarna när tidskritiska situationer uppstår.
- En jourfunktion för ”vaktmästarärenden”, som inte kräver minututtryckning, upphandlas lokalt/regionalt i syfte att stödja anhöriga med praktiskt stöd i vardagen såsom enklare reparationer, gräsklippning eller barnpassning, mot en lägre egenavgift.

5.4 Resultat

Studien har bidragit till en ökad förståelse för att officer och anhöriga tillsammans utgör en gemensam social ordning, som ständigt interagerar med varandra. Med dagens krav att genomföra återkommande skarpa insatser blir därför de anhörigas välbefinnande central för officerens produktivitet och arbetsgivarens insatsplanering. Studien har inspirerat till att fördjupa anhörigstödsforskningen. Studien har medverkat till att bidra med nya verktyg för att underlätta för våra anhöriga längs den tydligt utstakade veteransoldatvägen.

5.5 Egen kritik och fortsatt forskning

De mätverktyg, i form av bärande fenomen, stressorer, sociala faktorer, objekt och tid som tillämpats i studien har inte koppling mot tidigare forskning. Å andra sidan skall uppsatsen betraktas som en förstudie för den första forskningsaspekten, vilket gör att fortsatt forskning skulle kunna använda samma mätverktyg igen.

Urvalet i studien kunde ha varit vidare. Visserligen representeras både armén och flygvapnet, men det är fortfarande riskfyllda markoperationer på Balkan och Afghanistan som utgör preferens. I och med att samtliga informanter utvalts utifrån ett bekvämlighetsurval och således kommer från Norrbotten är vissa åsikter inte representativa för övriga populationsutsnittet, t.ex. betydelsen av att få hjälp med snöskottning eller att i försvarsvänliga Boden utsätts få barn i skolan för nedlåtande kommentarer som är insatsrelaterade.

Stressnivåer hos officerarna har endast skattats. Inga medicinska stressnivåer i form av kortisolhalter har uppmätts vilket gör det svårt att vetenskapligt generalisera uppnått resultat.

Studien kunde ha kompletterats genom triangulering (Johannessen & Tufte, 2003, s. 77), exempelvis genom att:

- en jämförelsegrupp intervjuats som inte genomfört insats än
- en jämförelsegrupp intervjuats som använt lite, mellan eller mycket anhörigstöd
- officeren själv intervjuats
- officerens chefer och arbetskamrater intervjuats

Detta har dock inte varit möjligt p.g.a. tidsbrist.

Som förslag till fortsatt forskning finns flera alternativ. För att verifiera tendenserna kan intervjuer med en eller flera jämförelsegrupper enligt ovan genomföras. För att kunna generalisera ett metodsamband kan studiens resultat också utgöra grunden till verifiering genom kvantitativa enkäter, med ett än bredare urval.

En intressant aspekt vore även att intervjua barn mellan 5-10 år och/eller 10-15 år, för att se om deras beskrivning överensstämmer med denna studies resultat.

*Skulle jag klappa ihop skulle Försvarmakten hjälpa mig, tror jag i alla fall,
vilket känns tryggt. (Partner, Intervju, 2012)*

6 Källförteckning

- Abbot, A. (1998). The Causal Devolution. *Sociological Methods & Research* 27 , ss. 148-181.
- Arbetskyddsstyrelsen. (1980). AFS 1980:14. *Psykiska och sociala aspekter på arbetsmiljön* . Arbetskyddsstyrelsen.
- Bjereld, U., Demker, M., & Hinnfors, J. (2009). *Varför vetenskap?* Lund: Studentlitteratur AB.
- Försvarsmakten. (2010a). HKV 2010-03-31, 16 131:56081. *Försvarsmaktens Personalförsörjningsinstruktion* . Stockholm.
- Försvarsmakten. (2010b). HKV 2010-09-28, 16 502:62986. *Försvarsmaktens instruktion för anhörigstöd* . Stockholm.
- Försvarsmakten. (2011a). HKV 2011-01-10, 16 530:53632. *Utredning FM uppföljnings- och rehabiliteringsansvar 2014* . Stockholm.
- Försvarsmakten. (2011b). HKV 2011-05-27, 01 800:58529. *Försvarsmaktens handlingsplan för stöd till veteraner* . Stockholm.
- Gussarvius, J. (den 17 04 2012). Elektroniskt mejl. *HR-Strateg, FM Veteranavdelning* . Stockholm.
- Hjortendal-Hellman, E. (2011). *Kartläggning av vissa veteranfrågor inom NORDEFKO-samarbetet*. Stockholm.
- Högskolan Kristianstad. (2012). *www.hkr.se*. Hämtat från http://www.hkr.se/templates/Page_____11433.aspx. den 22 05 2012
- Johannessen, A., & Tuft, P. A. (2003). *Introduktion till samhällsvetenskaplig metod*. Malmö: Liber.
- Myndigheten för samhällskydd och beredskap. (2012). *www.sakerhetspolitik.se*. Hämtat från <http://www.sakerhetspolitik.se/Forsvar/Internationellt/Forsvarsmakten-utomlands/>. den 23 04 2012
- Near Accident. (2012). *www.near-accident.net*. Hämtat från <http://www.near-accident.net/UNI133630614807642/SES49556351/lang1/doc2680A.html>. den 06 05 2012
- Officersförbundet & Synovate. (2008). *Hela familjen gör utlandstjänst*. Stockholm.
- Partner. (December 2010). Intervju. (L. Jonsson, Intervjuare)
- Partner. (Maj 2012). Intervju. (L. Jonsson, Intervjuare)
- Regeringen. (2010 a). 2010-06-20. *Regeringsbeslut 20* . Stockholm.
- Regeringen. (2010b). Proposition 2009/10:160. *Modern personalförsörjning för ett användbart försvar - vissa frågor om Försvarsmaktens personal* . Stockholm.
- SFS 1977:1160. (1977). *Arbetsmiljölagen*. Stockholm.
- SFS 2010:110. (2010b). *Socialförsäkringsbalken*. Stockholm.
- SFS 2010:499. (2010a). *Lag om Försvarsmaktens personal vid internationella militära insatser*. Stockholm.
- SFS 2010:651. (2010c). *Förordning om Försvarsmaktens personal vid internationella militära insatser*. Stockholm.
- Stach, A. (den 14 05 2012). Veteransoldatseminarium. *Chef FM Veteranavdelning, föreläsning* . Stockholm.
- Thurén, T. (2005). *Källkritik*. Stockholm: Liber.
- Weibull, Louise. (2009). *Vi borde också få medalj*. Stockholm: ILM.
- Widman, A. (2008). SOU 2008:91. *En svensk veteranpolitik, del 2* . Stockholm: Edita.
- Wikipedia. (2012). *www.wikipedia.org*. Hämtat från <http://sv.wikipedia.org/wiki/Abduktion>. den 06 05 2012

Zubin, J., & Spring, B. (1977). *Journal of Abnormal Psychology; Vulnerability: A new view of schizophrenia*. Pittsburgh: Sherryl H. Goodman.

7 Bilaga 1 – Intervjuguide

Före intervjun

- *Presentation av författare och studie*
- *Syfte med intervjun*
- *Forskningsetik (informations-, samtyckes-, konfidentialitets- och nyttjandekravet)*
- *Intervjuns tillvägagångssätt:*
 - *Strukturerad, med möjlighet till kompletterande frågor*
 - *Inspelning/stödanteckningar*
 - *Utskick av stödanteckningar, kvalitetssäkring av intervjusvar*

TEMA – BAKGRUNDSFAKTA

I- Informanten

- 1) Ålder
- 2) Yrke

II- Yrkesofficeren

- 1) Ålder
- 2) Insats(er) var
- 3) Insats(er) när

III- Familjeförhållanden

- 1) Civilstånd
- 2) Par sedan
- 3) Nuvarande familjeförhållanden
- 4) Barn antal/ålder, gemensamma/delade

TEMA – YRKESOFFICEREN

IV- Riskfaktorer och skyddsfaktorer

- 1) Hur skulle du beskriva din partner utifrån följande begreppspar?

<i>Integritet</i>	-	<i>Öppenhet</i>
<i>Sårbarhet</i>	-	<i>Stabilitet</i>
<i>Rutiner</i>	-	<i>Förändringsbenägenhet</i>
<i>Andra intressen</i>	-	<i>Familjen/relationen är viktigaste</i>
<i>Påverkad av tidigare separation/ förlust/traumatisk händelse</i>	-	<i>Ej påverkad</i>

TEMA – INSATSRELATERADE VARIABLAR

V- Före och under insats – från beslut om insats fram till hemkomst efter insats

- 1) Hur uppfattade du hur din partner fungerade före och under insatsen i relationen/familjen?
- 2) Hur uppfattade du hur din partner fungerade yrkesmässigt?
- 3) Hur påverkades du själv/familjen av beslutet och insatsen?

- 4) Kände du till vilket anhörigstöd Försvarsmaktens tillhandahöll och vad använde du/ni i så fall?

VI- Nära efter insats – från hemkomst till återträff

- 1) Hur uppfattade du din partner fungerade efter insatsen i relationen/familjen?
- 2) Hur uppfattade du hur din partner fungerade yrkesmässigt?
- 3) Hur påverkades du själv/familjen efter insatsen?
- 4) Kände du till vilket anhörigstöd Försvarsmaktens tillhandahöll och vad använde du/ni i så fall?

VII- Vid flera insatser; upprepade frågor enligt V-VI

VIII- Nulägesbeskrivning

- 1) Hur uppfattar du din partner fungerar idag i relationen/familjen?
- 2) Hur uppfattar du hur din partner fungerar idag yrkesmässigt?
- 3) Hur mår du/familjen idag?
- 4) Känner du till vilket anhörigstöd Försvarsmaktens kan tillhandahålla idag?

TEMA – STRESSORER

IX- Gör en skattning av stressrelaterade faktorer som kan påverka den psykosociala arbetsmiljön hos din partner. Mellan 1-5 (1: svag påverkan, 3: medelpåverkan, 5: stark påverkan).

- 1) Om du hade mått psykiskt dåligt före eller under insatsen
- 2) Om barn hade mått psykiskt dåligt före eller under insatsen
- 3) Om du hade mått psykiskt dåligt efter insatsen som är insatsrelaterat
- 4) Om barn hade mått psykiskt dåligt efter insatsen som är insatsrelaterat
- 5) Om det funnits fysiska skador/sjukdomar hos anhöriga
- 6) Om relationen med dig ej fungerat tillfredställande
- 7) Om relationen med barn ej fungerat tillfredställande
- 8) Om det funnits sömnsvårigheter hos anhöriga
- 9) Omsorg om att inte räcka till för att avlasta hem/barn/familj
- 10) Omsorg om att inte räcka till i övriga praktiska saker
- 11) Tid som man normalt sett delar i en relation räcker inte till
- 12) Det geografiska avståndet från insatsområdet till anhöriga
- 13) Har inget/dåligt socialt nätverk (morföräldrar, syskon, kamrater) som kan avlasta
- 14) Anhöriga har utsatts för påhopp/kommentarer p.g.a. insatsen
- 15) Om partner upplevt traumatiska händelser under insatsen
- 16) Om partner inte vill åka igen
- 17) Om anhöriga inte vill att partner ska åka igen

TEMA – ARBETSGIVARENS ANSVAR**X- Obligatoriet**

- 1) Hur ser du på din partners internationella tjänstgöringsskyldighet?
- 2) Hur skulle du ställa dig till att din partner åkte fler gånger?

XI- Rehabiliteringsansvaret

- 1) Hur ser du på Försvarmaktens roll för det livslånga rehabiliteringsansvar som de har för din partner?
- 2) Hur ser du på er anhörigas roll som en del av detta rehabiliteringsansvar?

XII- Den psykosociala arbetsmiljön

- 1) Hur ser du på Försvarmaktens arbetsmiljöansvar för din partners psykosociala arbetsmiljö?
- 2) Hur uppfattar du er anhörigas roll som en del av denna arbetsmiljö?

XIII- Anhörigstöd

- 1) Anser du att anhörigstödet idag är tillräckligt?
- 2) På vilket sätt tycker du Försvarmakten kan utveckla sitt anhörigstöd?
- 3) Skulle det framtida anhörigstödet kunna utgöra en del av obligatoriet?